

GHENDTSCHÉ-TYDINGHEN

Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent v.z.w.

45e jaargang - nr. 3

mei - juni 2016

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Erkenning: P 2A 6154
Afzender: Goudstraat 12 - 9000 Gent
Verschijnt niet in juli en augustus

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

45e jaargang nr. 3

mei - juni 2016

Inhoud

- De Rietgracht en de 'Vrijheid van Gent'. Deel 2.
Luc Devriese, Frank Gelaude. 170
- De Schoonmeersbeek aan de Sint-Denijslaan. 187
- Nieuw licht op het ontstaan van de Gentse feesten in 1843: een succesvol
mercantiel initiatief.
Luc Devriese, Adrien Brysse. 192
- Vijfentwintig dagen *Feesten van Gent* in 1849 201
- Over huwelijkspolitiek en Habsburgse kinnen.
Koen Goeminne. 203
- Jan Breydelstraat: ooit twee straten gescheiden door de Houtlei.
Koen Goeminne. 207
- The Jolly Scotchmen.
Eric Vermeirsch. 211
- Een stropke van de Brugsche puurte. Deel 8.
Gilbert Boerjan. 215
- Een Duitse 'spion' op kot in Gent.
Peter Van Keymeulen. 223
- Straffe toeren (1812 - 1814). 228
- Fabrieken als prinsenhoeves en fabrieksschouwen als 'erezuilen'. 233
- Wolleweverskapel.
Luc Devriese. 237
- Lezers aan het woord. 247

DE RIETGRACHT EN DE ‘VRIJHEID VAN GENT’

Deel 2. Complexe waterlopengrens

Luc Devriese, Frank Gelaude

In de vorige bijdrage over het grondgebied van het Gentse schependom en de Rietgracht zagen we dat het middeleeuwse Gent heel wat groter was dan de stad binnen zijn vesten. Ook buiten de stadsversterkingen werden grote landelijke zones bestuurd door de Gentse schepenen. Zij maakten integraal deel uit van het Gentse schependom, van de ‘Vrijheid’ of het ‘Vrije’ van Gent, zoals beschreven in deel 1.

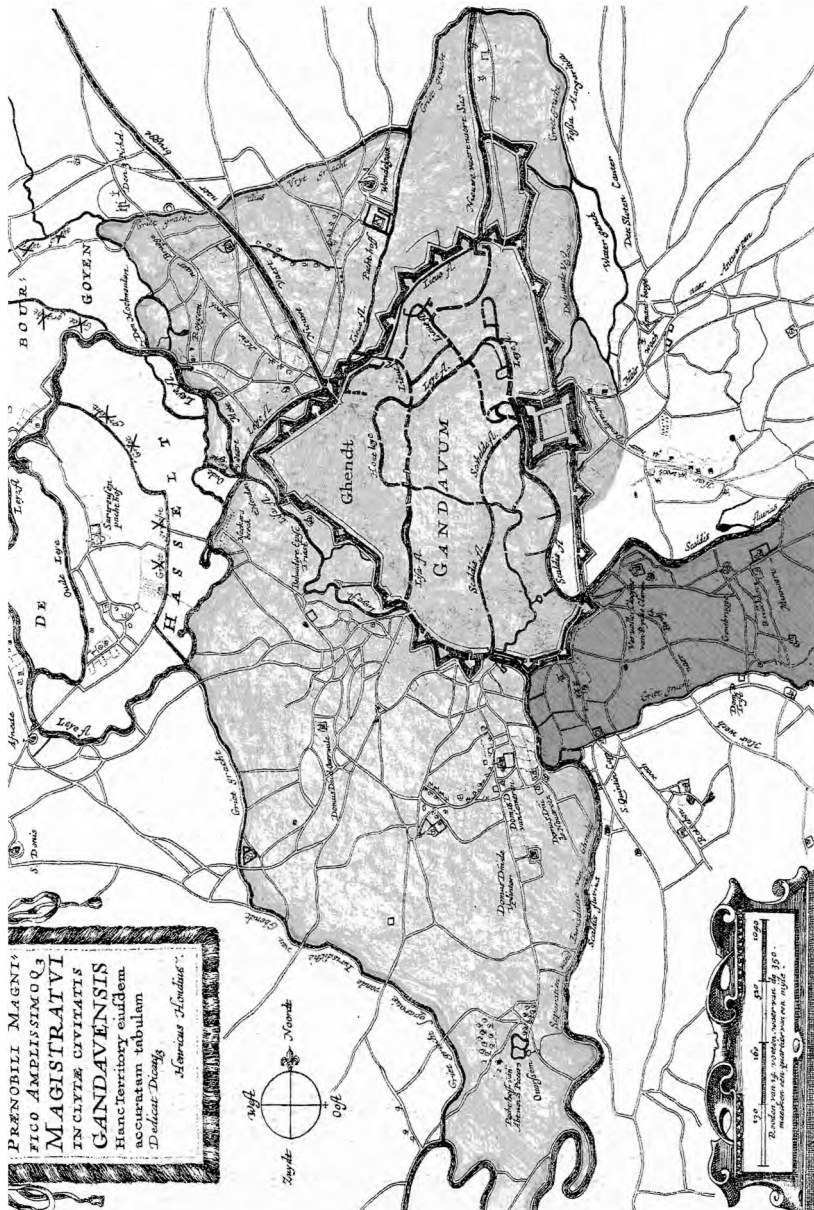
Gent: veel groter dan de versterkte stad

De Vrijheid die de basis vormde van wat in de Franse Tijd ‘la Commune de Gand’ zou vormen en later de Gemeente Gent, was veel uitgestrekter dan de versterkte stad. Enkel in het oosten en het zuidoosten viel de 14de-eeuwse stadsversterking en de droge vestgracht rond het Sint-Baafsdorp samen met de grens van het Schependom.

Nadat de stadsversterking in de calvinistentijd ingekort werd tot aan het Nieuw (later Spaans) Kasteel, lag ook daar de grens van het Schependom enkele honderden meter buiten de stadsvesten. Bij deze grootschalige werken in 1577 – 1584 werden de vesten teruggetrokken om de stad beter verdedigbaar te maken. Vanaf die tijd vielen stadsversterkingen en stadsgrenzen enkel tussen Nieuwenbos en de Keizerpoort samen. De Nederschelde vormde er eeuwenlang een moeilijk in te nemen waterverdediging (1). In het westen van de stad, aan de Overzet bij Malem, naderden de stadsvesten bij Einde Were tot op een paar honderd meter van de grens. Overal elders strekte de Vrijheid van Gent een flink eind buiten de stadswallen.

Natuurlijke grenswaterlopen verbonden door grensrachten

Wanneer er sprake is van de middeleeuwse grenzen van Gent, wordt steevast de Rietgracht vernoemd. Deze gracht vormt echter niet het hele verhaal van de grenzen, verre van. Ook de ‘grote’ Gentse waterlopen werden ingeschakeld als watergrens. Die gedeelten werden uiteraard geen Rietgracht genoemd. Men sprak er van Schelde, Leie of Lieve, maar de grensfunctie was dezelfde.

Afb. 1. Kaart van het Gentse Vrije gebaseerd op de gravure uit (vermoedelijk) 1637 van Hendrik Hondius van de Jurisdictie van Gent zoals weergegeven in De Potter, F. (s.d.), *Gent van de oudsten tijd tot heden*, deel 1. Enkel het gebied binnen de werkelijke grenzen werd ingekleurd. De in 1795 niet bij Gent opgenomen delen van Gentbrugge en Ledeberg gelegen binnen de Rietgracht staan donkerder weergegeven (kaartbewerking Adrien Brysse). De foutief aangeduide 'Grietgrachten' in de Assels en de Bourgoyen werden doorschraapt. Deze veel gebruikte voorstelling van Hondius is cartografisch niet correct.

De grenzen waren dus deels natuurlijke, deels kunstmatige waterlopen. De natuurlijke waterlopen bleven zoveel mogelijk door menselijk ingrijpen binnen relatief vaste beddingen, met elkaar verbonden door grachten. In wat hierna volgt gaan we op zoek naar de grenzen en pogen we een vlugge schets er van te geven.

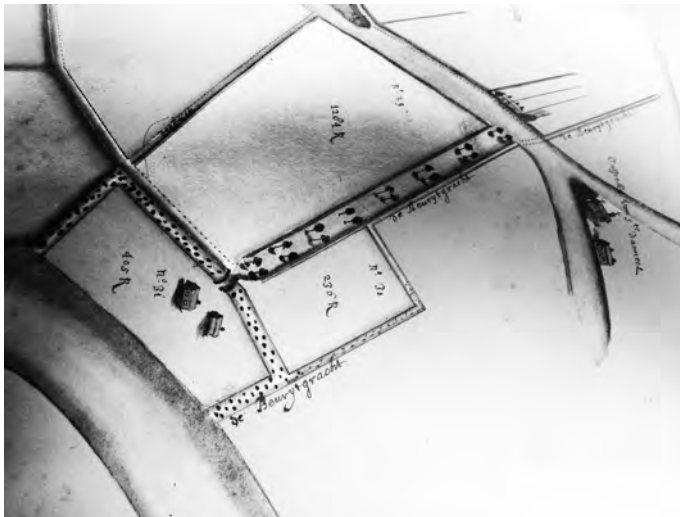
We starten onze zoektocht naar de grenzen van het Gentse schependom op een punt waar de versterkte stad ook buitengrens was van de Gentse Vrijheid: aan de Niewenbosbrug bij Sint-Anna. Het parcours van grenswaterloop (afb. 1) bestond er, zoals hierboven geschetst, voor lang stuk uit de Nederschelde en dat tot ver buiten de versterkte stad. Het Gentse grondgebied strekte tot een heel eind voorbij de Keizerpoort tot ver weg in de Gentbrugse Meersen, ongeveer tot waar actueel de Emiel Van Swedenlaan onder de autosnelweg loopt. Op die plek verliet de grens als gracht, Rietgracht, de Nederschelde en precies daar werd in recente jaren een stukje van de historische gracht gereconstrueerd. De Rietgracht volgde in deze uitgestrekte laaggelegen zone (grotendeels de Gentbrugse Meersen) een parcours over eerst Gentbrugs en daarna Ledeberts grondgebied tot aan de Meierij aan de noordzijde van de Hundelgemse steenweg bij de Ledebertse Botermarkt (afb. 2 en 3). Van daar af stroomopwaarts fungeerde de (in de 18de en 19de eeuw rechtgetrokken) Bovenschelde als grens tot voorbij de Ringvaart en de verdwenen Ottergemhoeve aan het eindpunt van het Kanaal van Zwijnaarde (2).

In deze zone dicht bij Nederzwijnaarde werd weerom een gracht gegraven en werden beken verbonden om een continue (kunstmatige) waterverbinding te verwezenlijken tussen het stroomgebied van de Bovenschelde en dat van de Leie. Daar echter kregen de grensgrachten niet de naam Ryt of Rietgracht toebedeeld. Bij Zwijnaarde werd de grenswaterloop Leebeek (Leybeke) genoemd, vervolgens bij Sint-Denys-Westrem eerst Maaltebeek (afb. 4) of Scheidbeek (officiële naam) en tenslotte Schoonmeersbeek (afb. 5). Dat waren en zijn nog altijd (voor zover ze nog bestaan) effectief onderdelen van de Rietgrachtgrens. Om onsmakelijke misverstanden te vermijden (en wellicht ook om aan de wensen van verkavelaars en bewoners te voldoen) werden de zeer logische namen van Scheidbeek en Scheidstraat, in de vorige eeuw meestal veranderd.

In het noordwesten werd de grens van de Gentse Vrijheid gevormd door de huidige met plezierbootjes bevaren Leie tussen ongeveer de jachthaven voorbij de Sneppebrug en Aan de Bocht en vandaar af door een oude Leiearm, die de Watersportbaan 'dwarst'. Die loopt door tot aan de Overzet (Constant Dosscheweg) en vormt de westelijke grens van Malem. Hij vervolgt zijn weg verder tot aan de Hoosmolen bij de Bourgoyen. Het allergrootste deel van de Bourgoyen hoorde niet bij het Vrije van Gent. Daar vormde de Molengracht

Afb. 2. Een overblijfsel van de Rietgracht aan de Bovenschelde bij het 'Vissershuisje' op de Meierij (Ledeberg) in gebruik als visvijver. Herfstige foto uit 2011.

Afb. 3. Detail van de grens van de Vrijheid van Gent ter hoogte van de Ledebergse Meierij. Met een stukje van de Rietgracht (hier 'Bevryt gracht' genoemd) tussen de Hundelgemsesteenweg en de Bovenschelde (detail uit een van de kaarten in 1691 door Jan van Bochaute en Max. Reynacx in Stadsarchief Gent, reeks 98 nr. 7). Links de mede door de Rietgracht omwalde Meierij nog binnen de vrijheid van Gent. Rechts aan de wegsplitsing en buiten de Rietgracht: het kleine oude centrum van Ledeberg met de Sint - Danneelskapel aan de wegsplitsing.

Afb. 4. De Maaltebeek die in Sint-Denijs-Westrem als Rietgracht - grensgracht fungeert aan de Poolse Winglaan. In de achtergrond de Kortrijksesteenweg. De kliniek Maria Middelaes ligt links daarvan op historisch Gents grondgebied (foto 2012).

Afb. 5. De Schoonmeersbeek dicht bij de Sint-Denijslaan op weg naar herstel (foto 2013, met dank aan Mw. Norris van den Bogaerde). Net als de Maaltebeek vervulde deze waterloop tussen Gent en Sint-Denijs-Westrem de functie van grensgracht.

(vermoedelijk ook een oude Leie arm, nu rechtgetrokken) de grens tussen de Hoosmolen en de Driepikkelstraat bij de Brugsesteenweg.

Vanaf dat punt werd de gracht opnieuw Rietgracht genoemd (afb. 6). Hij lag ongeveer op het tracé van de huidige Grensstraat, grens (inderdaad!) tussen Gent 9000 en Mariakerke 9030 (afb. 7). Voorbij het eindpunt van de Maisstraat en de spoorwegovergang bij de Hamerlandstraat, nam de Lieve (vermoedelijk in dit gedeelte zelf ook een Leiearm) de rol van grens over. Die liep vandaar in noordelijke richting tot bijna aan de Driemasterstraat, zijstraat van de Kapiteinstraat (afb. 8). Op die plek boog de grens af naar het oosten via een grachtverbinding van de Lieve met de overzijde van de huidige Voorhaven, waar de grens van het Vrije op het tracé van de Kabelsteeg tussen de Meulestedekaai en de Meulestedesteenweg (afb. 9) te situeren is.

Daar duikt de naam Rietgracht opnieuw op als grens van Gent met Oostakker en Sint-Amandsberg (afb. 10). Over de oostelijke grens van het Gentse Vrije vanaf Meulestede tot aan bij de Nederschelde, waar deze uiterst beknopte beschrijving van de grens startte, werd een meer uitgebreide bijdrage gepubliceerd in het Jaarboek 2012 van de Oost - Oudburg (3).

Watergrens omheen (bijna!) geheel Gent

Dat de hierboven beschreven grens omheen bijna het gehele Gentse grondgebied kon gevormd worden door waterlopen met elkaar te verbinden, is te verklaren door de unieke hydrografische locatie van Gent op de Zandberg en de aansluitende Blandijnheuveel, middenin de Vlaamse Vallei (4). Slechts over één enkele, al bij al vrij korte strook werd de grens gevormd door een droge gracht. Dat was op de dekzandrug van de Sint-Baafskouter tussen de Spitaalpoort (aan de Antwerpsesteenweg) en de Dendermondsepoort. De Engelbert van Arenbergstraat (afb. 11) vormt nog steeds grotendeels de grens tussen de postzones 9000 en 9040. Het valt wel niet mee vandaag in die straat de 'Rietgracht' te herkennen. Die grens werd dan ook nooit Rietgracht genoemd, maar wel Sint-Baafsvest en later Oude Vest of Oude Gevulde Vest.

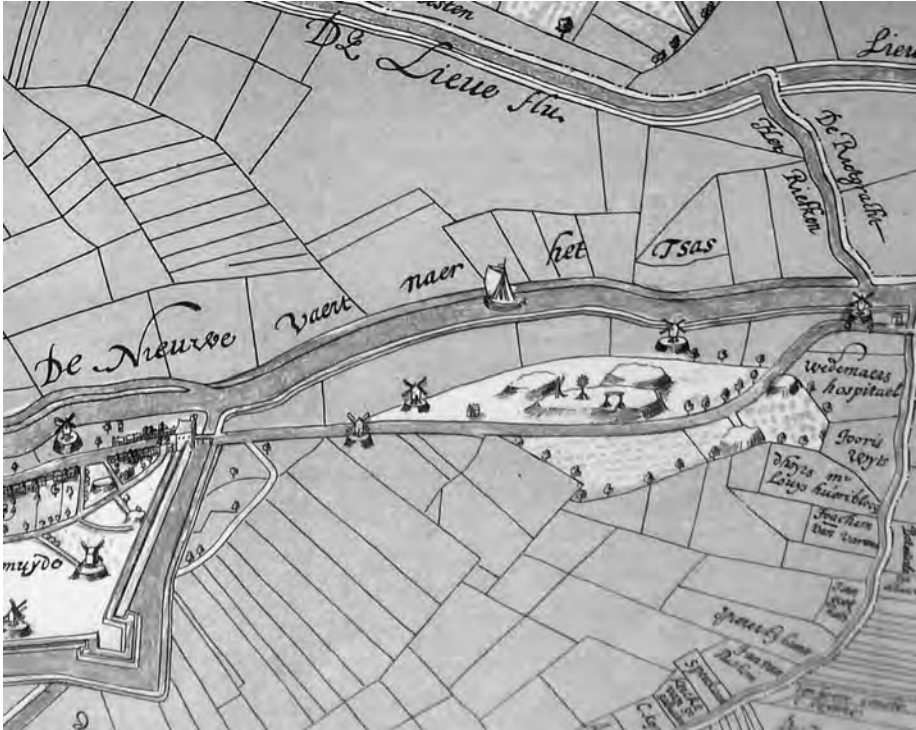
In nog een tweede zone, in het tussenstroomgebied (interfluvium) van Boven-schelde en Leie was een watergrens niet evident om te verwezenlijken. Daar moet men zich ook niet al te veel voorstellen van de Rietgracht, die er trouwens eveneens andere namen toebedeeld kreeg (zie hierboven). Via een zorgvuldig afgesteld systeem van waterschotten (afb. 12) slaagde men er met veel moeite in de grensgracht in die kilometerlange zone te voorzien van wat water (5). Hoewel er vermoedelijk zoveel mogelijk gebruik gemaakt werd van enkele natuurlijke beken, kon een doorlopende watergrens onmogelijk verwezenlijkt worden zonder de aanleg van grachten. De naam Leebeek 'geleed', lede'

Afb. 6. Gedeelte van de Rietgracht tussen de Driepikkelstraat en de Brugsesteenweg, de kaarsrechte Brugsevaart 'dwarsend' (detail van de schilderskaart van Jacques Hoorenbault uit 1619, nagetekend door Armand Heins (verzameling DSMG).

Afb. 7. Gedeelte van de Rietgracht in het Wondelgemse in 1619. De grensgracht, nu de Grensstraat, is herkenbaar doordat de 'aangelanden', de eigenaars van de grensperceeltjes, aangeduid staan. Onderaan de Lieve. Bemerkt dat de verdwenen middeleeuwse kerk van Wondelgem binnen de Vrijheid van Gent stond. Dat is bij de watertoren aan de Maïsstraat. Ook de naam Wondelghem staat op die plek aangegeven. Voor de herkomst van dit kaartdetail: zie afb. 2.

Afb. 8. De Lieve neemt de rol van grens over in de Wondelgem Meerssen. De grensfunctie is aangeduid met een punt – streeplijn . Links het ‘hoornwerk’ van de Muidevesten. Uiterst rechts: de verbinding van de Lieve in oostelijke richting via de Rietgracht, alias het ‘Rietken’.

Aan de andere zijde van de Sassevaart vervolgt de Rietgracht zijn weg als grens met Oostakker. Voor de herkomst van dit kaartdetail uit 1619 zie afb. 2.

verraadt een geleide of gegraven beek. In het noorden van de provincie zijn er daarvan meerdere voorbeelden te vinden, zoals de Westlede in Lochristi.

Betwiste zones

Een heel belangrijke complicatie van de studie van de Gentse grenzen vormen de aspiraties van de Gentse stadsbestuurders die aan het einde van de jaren 1500 en in de daarop volgende eeuw kaarten lieten maken die de grenzen van hun bestuursmacht, het schependom, schijnbaar zorgvuldig aangaven (6). In het oosten wilden ze hun macht uitbreiden voorbij Slotenkouter tot in de Roosbroeken, en voorbij de Heirnismeerssen bij Eenbeekende in Destelbergen. Maar dat konden de schepenen echter nooit waarmaken. Tal van gegevens uit de rechtspraak bewijzen dat (7).

Ook in het noordwesten van de stad gebeurde iets dergelijks in dezelfde periode. Gent probeerde vruchteloos de Assels en de Bourgoyen juridisch in te lijven (8). En hier is de verwarring compleet. De naam Ryt, Gryt-, Vryt- of Rietgracht werd ook gegeven aan grenswaterlopen tussen andere gemeenten. Met name de huidige Gentse officiële straatnaam Rietgracht, dicht bij het sportcomplex Bourgoyen, de Driepikkelstraat en de Brugsesteenweg, lag niet op de grens tussen Gent en Mariakerke, maar tussen Mariakerke en Drongen. Ook meer noordwestelijk vormen de waterlopen tussen de Valkenhuisweg en Mariakerke, die op bepaalde kaarten aangeduid staan als Vrytgracht, Grietgracht of Rietgracht, de grens tussen Mariakerke en Drongen (afb. 13, 14 en 15). Met de Gentse Rietgracht heeft deze gracht niets te maken.

Vestgrachten foutief als grensgracht of Rietgracht beschouwd

Nog een andere factor die de zaak bemoeilijkt, vormen de late, ‘foutieve’ toekenningen van de naam Rietgracht aan stukjes waterloop die nooit grens van het Vrije of gemeentegrens waren. Foutief ook omdat ze pas na het verdwijnen van de ‘Vrijheid van Gent’ opdoken. In het oosten van Gent werden voor-

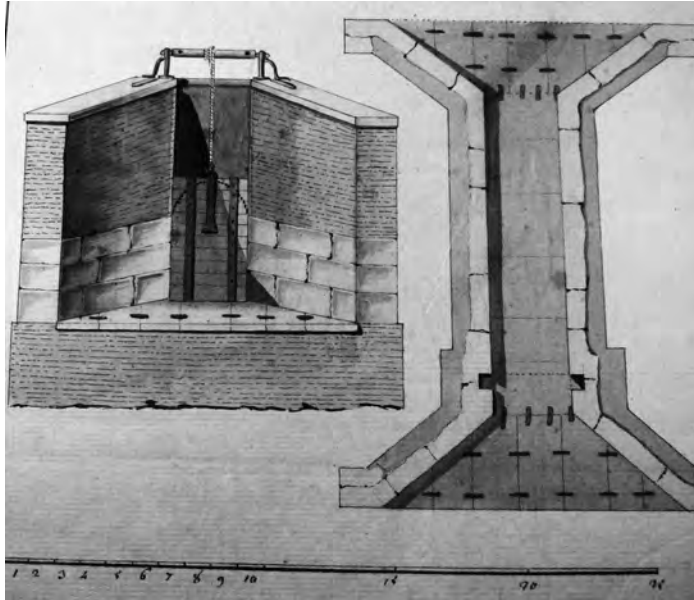
Afb. 9. De Kabelsteeg tussen de Voorhaven (destijds Sassevaart) en de Meulesteedsesteenweg (foto 2009).

Afb. 10. De Rietgracht in Sint-Amandsberg op verlegd tracé bij de Serafijnstraat achter de Halvemaanstraat (foto 2012).

Afb. 11. De Engelbert van Arenbergstraat (foto 2000) tussen Sint-Amandsberg 9040 met de begijnhofmuur (links) en Gent 9000 buiten de Dampoort (rechts). De straat ligt op de vroegere Sint-Baafsvest, later 'Gevulde Oude Vest', droge gracht met functie van grensgracht in die zone.

Afb. 12. Een voorbeeld van de waterpeilregeling in de grensgracht uitmondend in een grote rivier: ontwerptekening uit 1779 (Stadsarchief, reeks 533 nr. 333a) voor een vernieuwde waterschuij aan de ‘monding’ in de Bovenschelde van een waterloop die in de verklarende tekst getypeerd wordt als zijnde ‘het gesheet van de stad ende de parochie van Swijnaerde’. Actueel ter hoogte van de Nieuwescheldestraat.

Afb. 13. Rietgracht, misleidend aangeduid: historisch gezien hier niet de grens van het Gentse Vrije, maar de grens tussen Drongen en Mariakerke (ongedateerd recent wegenplannetje).

Afb. 14. Wat in afb. 13 ingetekend staat, hier 'in het echt' op een foto uit 2012. Niet de Gentse Rietgracht in de Bourgoyen, maar die van Drongen – Mariakerke bij de oversteek van de J. B. Baudetlaan. Deze leidt van de Valkenhuisweg (vroeger Langen Dam genoemd) naar Mariakerke.

Afb. 15. Officieel straatnaambord Rietgracht (foto 2015): niet de Gentse gracht, maar de grensgracht tussen Mariakerke en Drongen.

Afb. 16. De op deze postkaart aangeduide Rietgracht op het tracé waar nu de Wolterslaan ligt, is niet de historische Rietgracht, maar een verlengde ontwateringsgracht in de Heirnis.

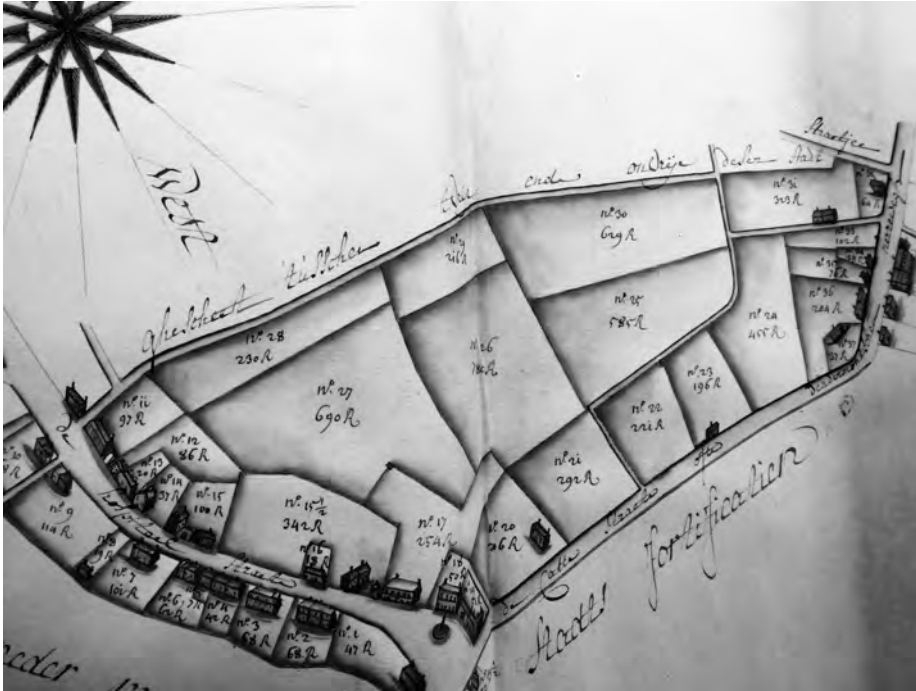
Links de Aannemersstraat (postkaart ca. 1910).

In deze zone vormde de Neerschelde de middeleeuwse grens.

al in de jaren 1800 sommige 16de-eeuwse vestinggrachten rond het Spaans kasteel en in de Heirnis als grensgracht aanzien en Rietgracht genoemd (9). Dit gebeurde vermoedelijk omdat ze vanaf het dempen van de vesten aan het einde van de jaren 1700 tot aan het verdwijnen van de stadstol (octrooien) in 1860 een fysieke barrière, een grens vormden voor mogelijke smokkelaars. Nog een andere waterloop, aangelegd om de Heirnismeersen te helpen ontwateren, werd gemeentegrens met Sint-Amandsberg en is actueel in gedempte vorm als Wolterslaan nog steeds grens tussen de postnummers 9040 en 9000 (afb. 16). Met de middeleeuwse Ryt of Rietgracht had dat alles echter niets te maken.

De grenzen van de Vrijheid van Gent zijn vandaag postcodegrenzen

Aan het einde van dit al bij al ingewikkelde verhaal gekomen, kunnen we de lezer een eenvoudig truckje aan de hand doen om de grenzen te herkennen van de middeleeuwse Vrijheid van Gent, de werkelijke historische grenzen van het

Afb. 17. 'Ghescheet tusschen t' vry ende onvrye deser stadt', met weergave van de percelen die tot het Vrije van Gent behoren (detail van de kaarten opgemaakt in 1780 door Carolus en Adriaen Benthuyts in opdracht van de stad. In Stadsarchief, reeks 98 nr. 14). Bovenaan de grens die in de late middeleeuwen de Sint-Baafsvest was. Na de verlegging van de vestengordel in 1577 – 1584 werd dit de 'Gevulde Oude Vest', nu grotendeels Engelbert van Arenbergstraat. Rechts onder: een tip van de zestiende-eeuwse stadsvesten.

grondgebied Gent. We zagen in deel 1 hoe de administratie in de Franse Tijd de nauwkeurig door zeventiende- en achttiende-eeuwse landmeters (afb. 17, zie ook afb. 3) vastgelegde grenzen van de Vrijheid van Gent overnamen om de Commune de Gand vorm te geven (10). Dit grondgebied werd later de Gemeente Gent, in de Hollandse tijd vastgelegd in kadastrale kaarten en allerehande bestuursdocumenten. Ledeberg en Gentbrugge, beiden deels binnen en deels buiten de Rietgracht, werden echter afzonderlijke gemeenten, beiden met postcode 9050. Nog een andere, qua oppervlakte veel kleinere afwijking betreft Meulestede dat in de Franse tijd bij Gent gevoegd werd.

Deze toestand bleef onveranderd tot in 1876, toen de aanleg van het ringspoor in Sint-Amansberg een eerste vergroting van het Gentse grondgebied met 30 ha met zich meebracht. Toen de postnummers in 1969 ingevoerd werden, waren daar al meerdere gebiedsuitbreidingen aan vooraf gegaan, de meeste in

Afb. 18. Streepjeslijn: grenzen van het Gentse Vrije in 1795 bij de omvorming tot gemeentegrens ingetekend op een stadsplan gebaseerd op plaat XI van Dumont, M.E. (1951), *Gent, een stedenaardrijkskundige studie*, deel 2, Atlas. Bewerkt door Herman Rosseau. De meest zuidelijke zone met de binnen de Rietgrachtgrens gelegen gedeelten van Gentbrugge en Ledeberg is niet weergegeven.

de noordelijke zones zonder veel bewoning waarin zware haven- en spoorinfrastructuur aangelegd werd. De grote gemeentefusie van 1977, nauwelijks acht jaar na de invoering van de postcodes, trok een definitieve streep daaronder. De randgemeenten waaraan alsmear geknabbeld werd door grote broer Gent, werden deelgemeenten of, correcter, deelgebieden. Maar de postcodes bleven.

Ondanks deze gebiedsuitbreidingen bleef het grootste gedeelte van de eeuwenoude grenzen van Gent onveranderd. Je herkent de grens als je op zoek gaat naar de plekken waar de code 9000 verandert in een ander nummer. Afb. 18 geeft er een globaal idee van. Maar denk aan Ledeberg - Gentbrugge en de gebiedsuitbreidingen vanaf 1876 ten nadele van de huidige deelgemeenten!

En de Lieve?

Hier mogen we tot slot van deze bijdrage een wel heel merkwaardig buitenbeentje niet vergeten: Gent was eigenaar van de Lieve of zoals Boes het omschreef van *den eersten druppel water tot het laatste grassprietje dat op de barmen groeide, van de Walpoort tot aan het Zwin te Damme*. Deze 46 km lange dubbele oeverstrook langs het kanaal, gegraven in de tweede helft van de 13de eeuw liep zelfs doorheen het Brugse Vrije tot bij Damme op enkele km van Brugge. Pas in 1798 werd een deel van de gronden langs het kanaal verkocht. Het resterende gedeelte bleef nog Gents grondgebied tot in 1828, misschien niet toevallig één jaar nadat het zeekanaal Gent - Terneuzen ingevaren was. Dit was goed vergelijkbaar met de huidige Kanaalzone tot vlak bij Zelzate, die Gents grondgebied is (11).

Met dank aan Adrien Brysse, Peter Steurbaut en speciaal ook Herman Rousseau, die de basiskaart voor afb. 18 vond in zijn kaartenverzameling in DSMG en voor publicatie bewerkte.

Noten

- 1 De stadsverdediging strekte vanaf de jaren 1320 tot aan de Vijfwindgaten, waar nu nog de Hooietoren als enige bovengrondse rest van de middeleeuwse stadsverdediging te zien is (vroegste vermelding 1323). Om dit jammerlijk verwaarloosd stukje Gentse historie te zien moet wel enige moeite doen en een wandelingetje maken over het mooie paadje dat Achtervisserij heet. Al in 1348 werd een nieuwe, bredere verdedigingsgordel uitgebouwd met de Keizerpoort (toen nog Sint-Clarapoort).
- 2 Meer precies te lokaliseren bij de verbreding van het Kanaal van Zwijnaarde bij de Nieuwescheldestraat in de zone Nederzwijnaarde (Charles, L., Laleman, M.C., Lievois, D., Steurbaut, P., 2008, *Van walsites en Speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Hoorenbault, 1619*, Gent, De Zwarte Doos, kaarten 14 - VI). Enkele resten van de vroege-

- re hydrografische situatie zijn in die sterk omgevormde buurt nog herkenbaar.
- 3 Devriese, L. (2012), Rietgracht; grens van het Gentse Vrije. Sint-Amansberg als voorbeeld. In: *Jaarboek Oost – Oudburg*, jg. 49, p. 149-188.
 - 4 Gelaude, F. (2010) Waterbeheer in een middeleeuwse grootstad: stuwen en dammen te Gent (12- 14de eeuw). *Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis*, p. 33-53; Gelaude, F., Devriese, L., (2008) De Vlaamse vallei en haar rivieren. In: *Jaarboek Oost-Oudburg*, jg. 45, p. 249-253; Gelaude, F. (2010), Rivierduinen en dekzanden. *Erfgoedmemo* 44, GVSAGent.
 - 5 Zo noteerde landmeter Pieter de Buck in een verslag over de toestand van de Gentse waterlopen in 1570: *een halve tot één voet water* (15 tot 30 cm.) *uter Schelden by Ottersem ende stroomende naer Maelte ende vandaer naer de Leie* (Stadsarchief Gent, reeks 93, nr. 40, f. 120).
 - 6 Charles, L. e.a. (2008), p. 9-44.
 - 7 De juridische aspecten in Bertin, D. (1907), *Les coutûmes de la Seigneurie Saint-Bavon-lez-Gand*, Inleiding en hoofdstukken III en IV, p. LVI – CXVI. Brussel. Met transcriptie van een lange beschrijving uit 1586 refererend naar de kaart in 1571 opgemaakt door Franchois Hoorenbault (kaart nr. 278 of 280 en 281 in het Rijksarchief Gent). Latere minder gedetailleerde kaarten van de Gentse jurisdictie, met name deze van H. Hondius in Sanderus' *Flandria illustrata en de Atlas major* van Blaeu, zijn voor wat deze zone betreft, daarop gebaseerd.
 - 8 Kaarten werden opgemaakt met klaarblijkelijk uitsluitend de bedoeling de Gentse claims te staven. Zo betaalde Gent in 1590-1591 eerst meester Jan de Buck, 'geswoirne lantmeters' voor het meten gedurende 13 dagen van het 'quaertier van Bourgoijen wesende de uiterste limiten vande vorseide bevrijtgracht' en vervolgens de meesters Jan en Franchois (Frans I) Hoorenbault, 'chaertmaekers' voor het werk dat beiden gedurende 20 dagen presteerden in het 'onderzoucken, meten, ende charteren van de Bevrijtgracht deser stede int gheweste ghenaeindt de Hasselt. (Stadsarchief Gent, reeks 400 nr. 100, f. 355 en 358; kaart uit 1592 in Atlas Goetghebuer, L1/11). In de metingen en kaarten van Jacques Hoorenbault (1619) en in latere bestanden werden deze claims niet weerhouden.
 - 9 De Clercq, L. (2005), Een Gentse waterzooi. De geschiedenis van het dempen en overwelven van de Gentse waterlopen (1866-1914). Casus: het dempen van de Rietgracht. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 59, p. 163-188. 'Deze gracht, die men in de 19de eeuw Rietgracht is gaan noemen, ... (komt) overeen met de vestinggrachten ...' (Citaat uit De Herdt, R., Aspecten van de urbanisatie van de Heirniswijk. In: *Van Wei tot Wijk*, Gent, 1988, p. 23). Over de 'Rietgracht' in de Heirnis verder nog De Decker, T., De Rietgracht. Ibidem, p. 105-111 en Devriese, L. (2012), p. 176-177.
 - 10 Opmetingen en kaarten van de landmeters Jan van Bochaute en Maximiliaan Reynacx (1691), Carolus en Adriaen-François Benthuis (1780) en Jan - Frans de Deken (1798) in Stadsarchief Gent, reeks 98, nr. 4, 8, 14 en 16 - 21. Over de vastlegging van de grens met Gent in de Franse Tijd: Maes, D., Een dubbele kijk op de grenzen van Drongen. In: *Jaarboek Dronghine*, 2004, p. 86-108. Dit artikel geeft ook een goed idee van hoe men daarbij te werk ging.
 11. Gelaude F. (2014), De Lieve. *Erfgoedmemo* 70, GVSALM, Gent; Boes J. (1929), De Lieve. De eerste kunstmatige verbinding tussen Gent en de zee. In *Bulletijn der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* jg. 37.

EEN FRAAI STUKJE RIETGRACHT: DE SCHOONMEERSBEEK AAN DE SINT - DENIJSLAAN

Dank zij buurtbewoonster Norris van den Bogaerde kan hier in GT een mooi stukje Rietgracht bij Sint-Denijs en de Sint - Denijslaan geïllustreerd worden. Deze waterloop fungeerde ook daar aan het uiteinde van de Sint-Denijslaan eeuwenlang als grens van het Gentse schependom, de Gentse Vrijheid.

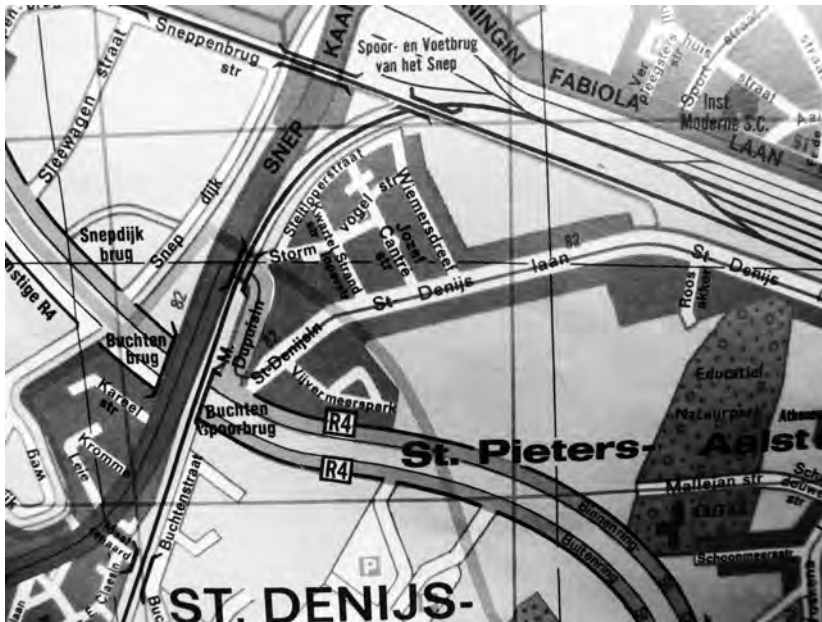
Dit is weinig gekend om twee redenen.

Vooreerst zitten we met het feit dat de gracht hier Schoonmeersbeek heet. Samen met haar verlenging als Maaltebeek naar de Kortrijksesteenweg toe vormt hij er de grens tussen Gent en Sint- Denijs-Westrem. Meer zuidelijk, verderop aan de andere zijde van de steenweg in de richting Zwijnaarde, heet de grensgracht Leebeek en hij loopt ver door tot aan de Schelde bij Nederzwijsnaarde. Dat zijn allemaal lokale namen voor wat in feite als Rietgracht (Ryt of grensgracht) fungeerde. Nog steeds is dit parcours de grens van Sint - Denijs - Westrem 9051 met Gent 9000.

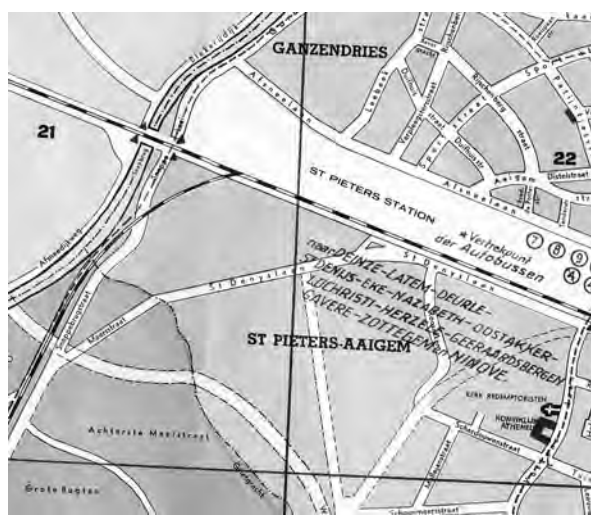
De tweede reden is dat de grensgracht bijna onherkenbaar geworden is. Hij wordt immers doorsneden door de grote verkeersinfrastructuur: de Ringvaart met bijhorende autowegen en de spoorlijn Gent - Deinze. Het spoorterrein maskeert aan zijn noordelijke zijde de samenvloeiing van de beek met de Leie die daar stroomafwaarts als grenswaterloop functioneert vanaf ongeveer de huidige jachthaven tot Aan de Bocht.

Daar is niets meer van te zien. Recent dreigde ook ten zuiden van de spoorweg de Schoonmeersbeek, laatste herinnering aan de Rietgracht, verloren te gaan. Bij de herinrichting in het kader van de grote werken aan het Sint-Pietersstation kon dit water gelukkig gered worden en gevaloriseerd als klein natuurgebiedje. Dit gebeurde mede dank zij acties van de buurtbewoners.

Meer gegevens over dit stukje Rietgracht vind je in het GT artikel over de watergrenzen van Gent (red.).

Afb. 1. Detail van een bijna actuele wegenkaart (ongedateerd) met de Sint-Denijslaan en omgeving. De gracht is niet weergegeven, wel de grens van Gent (Sint-Pieters-Aalst) met Sint-Denijs-Westrem, die de gebogen loop van de Schoonmeersbeek volgt (dikke enkelvoudige lijn links onder).

Afb. 2. Detail van een ongedateerde wegenkaart (vóór 1977). De Schoonmeersbeek (punt - streeplijn, links onder) staat aangeduid als Grietgracht. De geplande Ringvaart en twee geplande, maar niet uitgevoerde wegverbindingen met de Sint-Denijslaan worden aangegeven met streepjeslijnen. Buiten het grondgebied Gent 9000 heette de Sint-Denijslaan toen nog Meersstraat.

Afb. 3. Detail uit de 'schilderskaart' van Gent door Jacques Horenbault (1619) nagetekend door Armand Heins (1900). Hier het verlengde van de Schoonmeersbeek aan de noordzijde van het huidige spoorterrein bij de Leie (aangeduid als Flu: afkorting van fluvius, stroom). De weg is de huidige Snekkaai. De namen zijn deze van de eigenaars van de grondpercelen aan beide zijden van de grensgracht.

Afb. 4. Foto uit 1930 van de Schoonmeersbeek (verzameling Norris Van den Bogaerde). Voor de oorlog kon je er aan de andere zijde van de Sint-Denijslaan met een bootje onder het spoorterrein naar de Leie toe varen, vertelt Norris.

Afb. 5. Lange tijd was de brugleuning aan de Sint-Denijslaan de enige voor het publiek gemakkelijk zichtbare getuige van de grensgracht (foto 2013).

Protest tegen autoweg tussen Flanders Expo en station

„Weg met weg door Schoonmeersen”

Julie Kaas - 22/9/2013

Een groep van ongeveer 100 betogers trok zondagmorgen door de Schoonmeersen. Zij willen niet dat er een weg wordt getrokken tussen Flanders Expo en het Sint-Pietersstation. Volgens de actievoerders zou die weg de Schoonmeersen, een biologisch waardevolle ruimte tussen de R4 en de Sint-Denijslaan, in tweeën snijden.

door Karel VAN KEYMEULEN

Over de rijsbaan tussen Flanders Expo en Sint-Pieters-Aalgen ligt sinds 2001 al een brug. Die brug ligt er om verkeer van de autosnelwegen via de Pegoudlaan naar de R4 te leiden en omgekeerd.

„Eind dit jaar bouwen we een klaverblad achter die brug. Dan kan het verkeer aansluiten op de R4. Van een weg door de Schoonmeersen weren wij niets. Voor we beginnen aan dat klaverblad komt er nog een openbaar onderzoek. Mensen kunnen altijd bezwaren indienen”, zegt Jaak Polen van de Vlaamse Gemeenschap. Dat die brug er al twee jaar ongebruikt bijligt, herfelt te maken met almaar nieuwe regels.

De betogers vrezen dat het niet voor een studie voor de aanleg van een weg naar de Sint-Denijslaan. Ook zijn er plannen voor een industrieterrein op de Schoonmeersen.

Educatief natuurgebied

„De Schoonmeersen zijn een waardevolle open ruimte. Na de recente gewestplanwijziging werden 12 hectare beschermd natuurgebied. De Schoonmeersen moeten worden beheerd als educatief natuurgebied. Waarom heeft de stad zelf de aanleg van dit natuurreservaat aangevraagd en wil het nu een weg door dit natuurgebied”, vraagt de vzw Milieugroep Sint-Pieters-Aalgen.

Barbara Masson van Natuurpunt Gent: „Een weg zou niet

De betogers trekken door de Schoonmeersen met hun boodschap op spandoeken: „Geen nieuwe weg”.

Met lawaaihinder en verkeersongevelligheid als gevolg.”

De milieugroep Sint-Pieters-Aalgen stelt dat ze niet gelant is tegen de ontwikkeling van de stationsomgeving en de Fabiolaan. „Ze moeten voor openbaar vervoer kiezen. De *Park and Ride* op Flanders Expo moet worden gestimuleerd. Autobestuurders kunnen daar parkeren en aangelegd. Een nieuwe weg tussen het station en Flanders zal het gebruik van de auto aantmoedigen.”

Vrees voor wateroverlast

„Een nieuwe weg zal bijkomend verkeer naar de stad lokken. De nabijheid van de R4 veroorzaakt in de wijk Sint-Pieters-Aalgen nu al veel geluidsoverlast. Dit moet worden teruggebracht tot een acceptabel niveau.”

werden op drie van de vier plaatsen de Vlaamse kwaliteitsnormen niet gehaald.”

Volgens de milieugroep doet een weg ook de kansen op wateroverlast in de wijk toenemen. „Eind 2002 stonden veel tuinen blank. Dat komt mede doordat de grond steeds meer verhard wordt. Voor de afwerking van dat klaverblad moet er nog 28.000 m² verharde oppervlakte

Afb. 6. Krantenknipsel uit de verzameling Vliegende Bladen, DSMG Documentatiecentrum, Sint-Amansberg.

Afb. 7. Detail van een onteigeningsplan voor de verbindingsweg van het Sint-Pietersstation met de R4 en bijhorende natuurcompensatie. Die is hier weergegeven als donkergekeurde zone met middenin de nieuw aan te leggen Schoonmeersvijver, verbonden met de Sint-Denijslaan door de oude Rietgracht die hier niet Maaltebeek genoemd wordt, zoals op het plannetje aangeduid staat, maar Schoonmeersbeek (met dank aan Mw. van den Bogaerde).

Afb. 8. Foto genomen in 2013 van de nog niet lang tevoren aangelegde Schoonmeersvijver aan de door de Ringvaart afgeknipte beek. In tegenstelling tot de Schoonmeersbeek is dit niet historisch. Het is een 'compensatienuurgebiedje' tussen zware verkeersinfrastructuur.

NIEUW LICHT OP HET ONTSTAAN VAN DE GENTSE FEESTEN IN 1843: EEN SUCCESVOL MERCANTIËL INITIATIEF

Luc Devriese, Adrien Brysse

We weten allemaal dat het stadsbestuur een aardig woordje meespreekt in de organisatie van de jaarlijkse Gentse Feesten. En dat al heel lang, sinds het allereerste begin in 1843 namelijk. Het was dat bestuur dat toen inging op een petitie van handelaars om de feesten te organiseren. Het bepaalde wanneer de feesten zouden doorgaan: eerst in juni, later in juli en nog later meer bepaald in de week van de eenentwintigste, de Belgische nationale feestdag. En niet minder belangrijk: de stad subsidieerde vanaf het begin de diverse evenementen die het succes van de feesten zouden uitmaken.

Traditioneel wordt de stichting in 1843 in verband gebracht met een initiatief van de gemeentebestuurders, genomen op aandringen van de fabrikanten, om de vele wijkkermissen terug te brengen tot één enkel veel korter feest (1). Die kleine parochiekermissen en ook de grote jaarmarkten of foren werden kort beschreven elders in dit tijdschrift. Bij de discussies en de besluiten die het nieuwe initiatief vorm gaven, speelde dat motief echter slechts een nevenrolletje, zoals we hierna zullen aantonen. Niet enkel fabrikanten hadden heel wat macht in het Gentse stadsbestuur. Er waren ook de handelaars, winkeliers en horecamensen en die hadden er baat bij dat er integendeel zo veel mogelijk inwoners en bezoekers kwamen feesten... en geld uitgegeven (2). Verenigd in de toen pas gestichte en blijkbaar al machtige maatschappij l'Union, petitioneerden ze succesvol bij de gemeenteraad om een groot feest op touw zetten dat veel vreemde bezoekers zou aantrekken en... geld opbrengen. De hoofdreden was dus zuiver mercantiël.

Officiële Gemeentefeesten worden Gentse Feesten

Keren we even terug naar de zeven, later acht Gentse parochiekermissen in de jaren 1700 en in de eerste helft van de jaren 1800. Sommige overheden zagen dat wekenlang durende kermisgedoe met lede ogen aan. Stadsarchivaris Johan Decavele borstelde destijds een breed beeld van grote en kleine stadsfeesten in zijn inleidend hoofdstukje voor een Gentse Feesten jubileumboek (3).

Daarin schrijft hij: *Hoogtepunt in de wijken was de jaarlijkse parochiekermis: acht kermissen in Gent, die gemiddeld negen dagen duurden! Onder druk van de ondernemers, die met veel te veel werkverlet geconfronteerd werden, bepaalde het Stadsbestuur in 1779 dat er voortaan maar één kermis zou zijn in de stad, de Sint-Baafskermis van de tweede tot de derde zondag van juli, daarmee vooruitlopend op de algemene maatregel van de 'keizer-koster Jozef II.*

Afb. 1. Hoewel we niet weten of de petitiemakers van l'Union precies daar vergaderden, is het Hotel de la Poste op de Kouter naast de Hoofdwacht min of meer te beschouwen als de wieg van de Gentse Feesten (porceleinkaart, verzameling DSMG Sint-Amandsberg). In 1849, nauwelijks enkele jaren na haar stichting (1842), verwierf de vereniging een deel van dit gebouw om er in 1851 haar feestzaal in te richten.

De overheden zochten inderdaad al langer vruchteloos het aantal kermissen te beperken (4). In die periode kwam het tot regelgeving op dat gebied... maar we weten dat het stadsbestuur toen absoluut niet slaagde in zijn opzet. De parochiekermissen bleven bestaan en ze overleefden daarna nog glansrijk het

keizerlijke edict van 1786 dat alle kermissen in het hele land op dezelfde dag wilde doen inrichten. Noch min nog meer! Er werden geen woorden verspild aan die maatregel, hij werd simpelweg genegeerd. De Franse revolutionairen probeerden eveneens iets dergelijks met het inrichten van een nieuw feest, 'une fête républicaine', met onder andere (Frans)-patriottische manifestaties en plechtige uitreikingen van prijzen aan verdienstelijke leerlingen en burgers

Afb. 2. De voorgevel die de handelaarvereniging l'Union in 1874 liet optrekken op de Kouter. Vermoedelijk was het een verbouwing van de linkervleugel van het Hôtel de la Poste (afb. 1). Thans onderdeel van de Handelsbeurs (foto 2015).

(5). Dat feest zou alle andere vervangen, maar het was een doodgeboren kind. De beschrijving van Decavele is in grote lijnen juist, althans voor het einde van de 18de eeuw, de tijd van Jozef II, maar niet voor wat het ontstaan van de Gentse feesten in 1843 betreft. In dat jaar pakte men de zaken anders aan en ook het motief om tot één enkel groot feest te komen, was helemaal anders. Om dat te begrijpen moeten we ons realiseren dat niet enkel de verzuchtingen van de grote fabrikanten in het spel waren. Een goed florerende jaarmarkt, zoals de Potjesmarkt er een geweest was, vormde een bron van inkomsten zowel voor de stad als voor de neringdoeners. Het was niet toevallig een vereniging van min of meer gefortuneerde handelaars, ambachtsmeesters en winkeliers, de toen nog maar pas (in 1842) opgerichte maar al machtige maatschappij l'Union, minstens vanaf 1849 gevestigd op de Kouter (afb. 1 en 2), die succesvol opkwam als drukkingsgroep in deze zaak (6).

De ondernemende leden van l'Union wonden er geen doekjes rond. In een petitie die ze in 1843 op het stadhuis bezorgden, werd gesteld dat het de bedoeling was *de faire affluer annuellement vers leurs murs une foule d'étrangers, attirés par les réjouissances publiques. que l'on y organise dans le but d'augmenter les revenus communaux et de concourir au bien-être de la population* (7). Menigten vreemdelingen die ieder jaar toestromen, aangelokt door de 'publieke vermakelijkheden' met als doel de inkomsten van stad en de welvaart van de bevolking te verhogen. De Gentse feesten in een notendop. Het had vandaag kunnen geschreven, gemaild en getwitterd worden.

Wel werd in de gemeenteraad die dat besprak, meteen de zaak van de vele kermissen ten berde gebracht. De petitie van l'Union die de raad onder ogen kreeg in maart 1843 verwees er zelf zijdelings naar. Het voorstel moest zonder meer afgewezen worden, zo stelde de inleidende tekst letterlijk, indien het enkel maar het aanbieden van nog een nieuwe gelegenheid tot geldverkwisting inhield, verspilling van het schaarse geld en tijd waarmee de bevolking amper in zijn meest dringende behoeften kon voorzien. Maar neen, zo was het niet. Het economisch argument was duidelijk. Het was de essentie van het voorstel en dat gaf de doorslag.

Er moest een officieel feest ingericht worden dat vooral de handel en nijverheid stimuleerde, met liefst hoogstaande activiteiten, bekroningen van werk van goed presterende burgers, etc. Het zou, zoals Claey's opmerkte, iets in de geest worden van het Fête républicaine, alleen niet ter ere van de republiek, maar ter morele en materiële verheffing van stad en land. Een commissie werd samengesteld om de argumenten van de petitie te onderzoeken. De gemeente-

raad reageerde gunstig op het voorstel waarin de argumenten van l'Union trouwens integraal overgenomen waren (afb. 3). Een bijkomende factor in de beslissing was wellicht het feit dat de stad in die tijd (en nog tot 1860) inkomsten beurde uit de octrooirechten geïnd bij in- en uitvoer aan de stadspoorten.

Het zou wel een welgekomen neveneffect zijn, mocht het succes van het nieuwe feest de teloorgang van de andere meebrengen. De overheid kon daarbij een handje toesteken. De parochiekermissen werden wel nooit verboden, maar ze bleven verstoken van de niet onbelangrijke extraatjes die de stadsbestuurders ter gelegenheid van de nieuwe Feesten (met hoofdletter!) aanboden: latere sluitingsuren voor de drankhuizen (of zelfs helemaal geen), een paar vrije dagen aansluitend bij de openingszondag.

Men had trouwens al leergeld betaald. In 1838 werden voor het eerst prestigieuze paardenkoersen ingericht op het met forse steun van de stad Gent pas ingerichte koersplein in Sint-Denijs-Westrem (heden The Loop of Flanders Expo). In wat het stichtingsjaar van de Gentse Feesten had kunnen worden, was er ook geld - zij het heel wat minder - beschikbaar voor zuiver volksvermaak. Daarnaast hield men er de schutterswedstrijden met bijhorende feesten: al iets meer populair, maar toch ook vooral voor de beter gefortuneerden. De Société d'Agriculture et de Botanique organiseerde een prachtig verlicht muziekfestijn in het nieuw Casinogebouw aan de Coupure. Deze extra activiteiten verdwenen echter meteen al het volgende jaar omdat gevreesd werd dat het nieuwe evenement zou uitgroeien tot een bijkomende kermis (8). Men hield het voorlopig bij de grote jaarlijkse paardenkoersen. Het gewone volk kon zich vergapen aan de parade van hun gefortuneerde soortgenoten op dure paarden of in chique koetsen tijdens wat le retour des courses heette. En daar bleef het bij voor hen.

De gemeentebestuurders wilden in 1843 beter te doen. Gestimuleerd door de petitie van l'Union, richtten ze naar het voorbeeld van andere steden een 'Algemene Kermis' (Kermesse générale) in, met een door de Stad vastgesteld officieel programma. Er werd gezorgd voor gesubsidieerd spektakel dat volk trok. Nieuw waren - niet toevallig - de activiteiten die nijverheid en handel promootten en die laten duidelijk zien wie de bezielers waren en wat ze uiteindelijk vooral beoogden. Hoogtepunt in dat eerste jaar bleven de paardenkoersen in Sint-Denijs-Westrem, nog steeds voorhouden aan de happy few. Dat evenement bepaalde de agenda en kreeg nog steeds het leeuwenaandeel van de stedelijke subsidies. Daarnaast kwamen al in de eerste jaren na de stichting allerhande populaire initiatieven tot stand, getuige het elders in dit

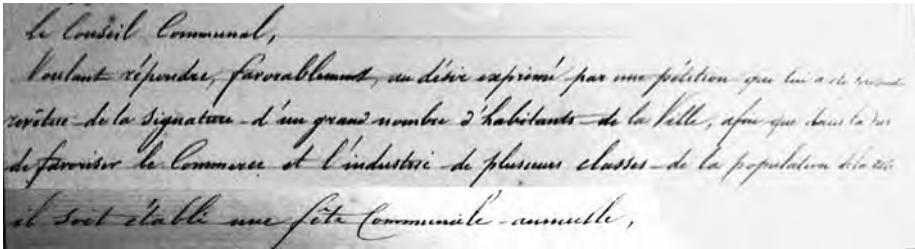
nummer gepubliceerde programma van de ‘Gemeentefeesten’ van 1849. Zelfs voor de talrijke armen werd er in het stichtingsjaar 1843 iets speciaals georganiseerd: een broodbedeling. Dat inspireerde André Capiteyn in zijn beschrijving van de eerste decennia van de Gentse Feesten tot het titeltje ‘De eerste stadskermis: meer brood dan spelen’ (9). Het waren jaren van grote armoede. De hongerwinter van 1845 zat er aan te komen.

Hoewel het niet zo geformuleerd werd en verwijzingen er naar ontbreken, sloot het mercantiele motief dat achter de nieuwe feesten stak, overduidelijk aan bij de zomerse jaarmarkt traditie van de Bijlokefoor, ex Sint Pietersjaarmarkt. De Gemeentefeesten waren de rechtstreekse opvolgers daarvan, mogen we stellen, maar er was een essentieel verschil: de stad bemoeide zich voortaan samen met de lokale ondernemers en handelaars met de programmering. Bij de oude foor beperkte het ingrijpen van de overheden zich tot het toewijzen van de standplaatsen van de kramers en het innen van het standgeld. Nu werden er stoeten en evenementen ingericht en gesubsidieerd, spektakels om volk aan te trekken. Men probeerde niet zonder moeite de hele stad er bij te betrekken. Met dat alles kregen de Gemeentefeesten inhoud en vorm. Het was echt iets nieuw, geen handelsfoor met nadruk op marktverkoop, zoals gebruikelijk.

De nieuwe feesten wilden ook niets te zien hebben met de traditionele kermissen. De nevenbedoeling een alternatief te bieden voor de ‘nutteloze en verkwistende’ reeks wijkkermissen zat er zeker in. De term kermis had trouwens een zodanig ongunstige bijklank gekregen dat de aanduiding Kermesse générale snel verdween. Het werden officieel de Gemeentefeesten (Fêtes communales of Fêtes générales), die men stilaan de Gentse Feesten ging noemen. Enkel het volksbal (Bal populaire) op de Kouter bleef nog herinneren aan de oude kermissen, maar de locatie alleen al, op de meest chique plek van de hele stad, laat uitschijnen dat het proletariaat zich daar niet moest laten zien, al had men het op een bepaald moment wel over het ‘kloefkesbal’. Het was ‘bal populaire’ omdat iedereen er vrij naar toe kon, verondersteld dat die ‘iedereen’ wilde of ... durfde. De echt prestigieuze bals, zoals die van het Casino, waren voorbehouden aan de upper class, aan de leden van elitaire verenigingen en hun genodigden.

De data

Niet onbelangrijk in ons verhaal zijn ook de data waarop de feesten gehouden werden. Die kwamen niet zomaar uit de lucht vallen. Het had zelfs heel wat

Le Conseil Communal,
voulant répondre favorablement au désir exprimé par une pétition qui lui a été remise
revêtue de la signature d'un grand nombre d'habitants de la ville, afin que dans le but
de favoriser le Commerce et l'industrie de plusieurs classes de la population de la ville
et soit établie une fête communale annuelle,

Afb. 3. Aanhef en slot van het commissievoorstel dat in de gemeenteraad van 18 maart 1843 goedgekeurd werd en dat het begin inluide van de Gentse Feesten, toen als Gemeentefeest (fête communale) aangeduid (Stadsarchief Gent, reeks C11 nr. 45). De tekst onderaan f. 103v, verder lopend bovenaan f. 104, werd fotografisch aaneengeklonken.

voeten in de aarde vooraleer ze definitief vast gelegd werden in de week waarin de Belgische nationale feestdag valt: 21 juli. In 1843 werd gekozen voor een openingsdatum voorafgaand aan het Gentse kermisseizoen startend met de Sint-Baafsparochiekermis (14 juli). Dat gaf weinig of geen werkverlet. Enkel de eerste en de daaropvolgende zondag waren voor iedereen feestdagen, al konden daar, afhankelijk van het individu, een of meer 'verletdagen' of 'verzuimdagen' bij komen. Maar die werden niet betaald. In de Gentse teksten en in het Frans van die tijd waren dat 'jours de chômage', waarbij we moeten onder ogen houden dat dit woord afgeleid is uit het Grieks 'kauma': hitte. Met 'chômer' bedoelde men oorspronkelijk 'niet werken tijdens de (meestal zomerse) feestdagen'. De betekenis van werkloos door gebrek aan werkgelegenheid kwam pas later in de 19de eeuw in gebruik. Zowel 'verlof' als 'congé' betekenen 'toelating krijgen om te gaan'. Die termen waren oorspronkelijk vooral in het militaire jargon gebruikelijk.

In de eerste jaren varieerden aanvang en duur van de feesten sterk: gaande van juni tot de tweede zondag van augustus, dit vanwege de niet plaatselijk in Gent vast te leggen agenda van het paardenkoersencircuit dat verschillende steden aandeed (9). In 1849 waren de feesten over zo maar eventjes 25 dagen gespreid, maar voor de meeste mensen waren in die periode enkel de zondagen feestdagen.

Vanaf 1857 werd de tweede zondag van juli als openingsdag aangehouden. Sporadisch viel de nationale feestdag van 21 juli daar nog in, maar ook die was voor de meeste mensen een gewone werkdag. De feesten werden na het verdwijnen van het orangisme meer patriottisch getint, maar van enige binding met 21 juli was nog lang geen sprake. Die zou er pas na de eerste wereld-

oorlog komen ... met bijhorende verlofdagen! Die kwamen er niet uit vaderlands gevoel maar ter compensatie van de onder de druk van de socialisten en vooral Anseele afgeschafte carnavalsfeesten (verbod in 1920). Om de verloren carnavalvakantiedagen goed te maken kreeg het stadspersoneel congédagen op 21 juli en in de feestweek. De Gentse feesten werden daarmee aan die datum vastgeklonken en vanaf dan zouden ze beginnen op de derde zondag van juli (10). De Gentse Feesten kregen daarmee in de jaren 1920 - 1930 een stevige opsteker. Het systeem van congédagen voor het stadspersoneel zou geleidelijk aan gevolgd worden door werklieden en bedienden in andere sectoren (11). De zaterdag voorafgaand aan de eerste zondag en de fameuze laatste maandag van de lege portemonnees konden er nog bij komen. Merk wel dat toen op gewone zaterdagen nog altijd gewerkt werd.

Zo zien we dat, niet enkel de wijkkermissen maar ook het Gentse carnaval het slachtoffer werd van de Gentse Feesten. Ook daarin stak de stadsoverheid een stevig handje toe door de zomerfeestdagen te bevoordelen ten nadele van de carnavaldagen. Na de tweede wereldoorlog zou de veralgemening van de auto voor een absoluut dieptepunt zorgen, waarop de grootse wederopstanding met Walter De Buck en consorten volgde, maar dat is een ander verhaal.

Slot

Het nieuwbakken feest werd in 1843 door het stadsbestuur dus ingesteld in de eerste plaats om bij te dragen aan de inkomsten van de stad en haar bewoners (of toch het handel en horeca drijvende deel er van). Er moest vooral een prestigieus zomerfeest georganiseerd worden met gesubsidieerde en stevig georganiseerde evenementen die massa's vreemde bezoekers (en hun centen) zouden aantrekken. Zo werd letterlijk gesteld door de commercieel ingestelde initiatiefnemers verenigd in de toen pas opgerichte maatschappij l'Union. Het werd een groot succes dat de wekenlange reeks parochiekermissen moeiteloos overschaduwde. Hun quasi verdwijnen was een welgekomen neveneffect dat door de overheid gestimuleerd werd. Die zorgde er namelijk voor dat ze niet konden genieten van de voordelen die de Gemeentefeesten toegeschoven kregen.

Zo slaagden de stadsnotabelen, aangespoord door een machtige commerciële lobby, er in 1843 in een succesvolle opvolger te vinden voor de kwijnende Gentse zomerfoor, alias Potjesmarkt, beschreven elders in dit tijdschrift. Die opvolger met al zijn evenementen was wel iets helemaal nieuw, al kunnen we toch besluiten dat de vele kraampjes en marktjes die ieder jaar straten en plei-

nen innemen, eigenlijk de oudste Gentse zomerfeestentraditie vormen.

Feesten vormen een heel belangrijk onderdeel van ons cultureel leven... en, zoals ook dit artikel nog maar eens aantoon, zijn ze nooit vrij van enige commerce, zeg maar: veel commerce.

Noten

- 1 De Keyser, P. (1943), Bij de honderdste verjaring van de Gentsche Feesten (1843 - 1943). In: *Oostvlaamsche Zanten*, jg. 18, p. 33-39; Steels, M. (1973), De eerste Gentse Feesten. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 2, p. 233-235. In dit artikel gaan we voor wat het eigenlijke ontstaansverhaal betreft vooral op zoek in de verslagen van de Gemeenteraad voor de jaren 1838 en 1843, bewaard in de reeks C van het Stadsarchief Gent (SAG, Modern Archief, verslagen van de gemeenteraad - conseil communal, reeks C11), meer bepaald nr. 45, f. 102v - 104) en de interpretaties daarvan bij Claeys, P. (1885), Les anciennes kermesses des paroisses - La première Fête communale en 1843. In: *Pages d'Histoire locale Gantoise*, Gent, deel 3, p. 165-180.
- 2 Schrans, G. (2010), *Van wit naar blauw. Gent tussen 1780 en 1842*, Snoeck, p. 122-124.
- 3 Decavele, J. (1993), Sinds eeuwen feestend Gent. In: Capiteyn, A., Decavele, J., red.: *De Gentse Feesten. Biografie van een 150 jarig monument* (Gent, Dienst Feestelijkheden en Stadsarchief), p. 20. De Sint-Baafskermis in juli zette traditioneel het Gentse kermisseizoen in (zie artikel over de kermissen elders in dit tijdschrift).
- 4 Elewaut, G. (1988), Herberg en overheid. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, deel 40, p. 111-158.
- 5 Claeys, P. (1885), deel 1, p. 48-58.
- 6 Claeys, P. (1885), deel 3, p. 173 en Claeys, P. (1909), *Médailles gantoises modernes*, Vyt, Gent, p. 195-196; Van Bergen, M., alias M. Steels (1977), Het Wachthuis of de Beurs op de Kouter. In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 6 nr. 4, p. 166-169. De leden van l'Union waren 'patenthouders': ze betaalden voor een 'patent': toelating om hun beroep van handelaar of ambachtsman te mogen uitoefenen. Halverwege de jaren 1800 was dat een belangrijk economisch en sociaal gegeven. Op het hoogtepunt telde de vereniging meer dan duizend leden. Ze kocht een gedeelte van het gebouw van de oude paardenposterij in 1849 op de Kouter en installeerde zich daar in 1851 in het door hen nieuw ingericht lokaal. Een (ver)nieuwbouw volgde in 1874. Na de ontbinding in 1899 werd dit gebouw door de stad aangekocht en samen met de Hoofdwacht omgevormd tot de Handelsbeurs.
- 7 SAG, reeks C11 nr. 44; met de tekst van de petitie opgenomen in het gemeenteraadsverslag van 18 maart 1843. Getrouw weergegeven en geïnterpreteerd bij Claeys, P., 1885, deel 3, p. 173-175. Originele tekst van het citaat: 'Cette demande (van de petitie), si elle n'avait d'autre portée que de créer des réjouissances publiques, présenterait certes un bien faible intérêt et à ce point de vue il semblerait tout rationnel d'y répondre par un refus pour ne pas fournir au peuple, sans la moindre compensation utile, une nouvelle occasion de dépenser dans les jours de liesse et son temps et son pécule exigü, qui suffit à peine aux exigences de ses plus pressantes besoins'.
- 8 Claeys, P. (1885), deel 3, p. 172.

- 9 Samen met andere bijzonderheden in deze en volgende alinea's, ontleend aan het goed gedocumenteerde hoofdstuk van André Capiteyn in het gedenkboek uitgegeven in 1993 bij het 150 jarig bestaan van de Gentse Feesten: Capiteyn, A. (1993), Een feest van een stad. De voorhistorie van de moderne Gentse Feesten 1843 – 1970. In: Capiteyn, A., Decavele, J., *De Gentse Feesten. Biografie van een 150 – jarig monument*, Gent, p. 23-72.
- 10 SAG, reeks C11 nr. 54. Gemeenteraad van 10 en 11 december 1855. In dat jaar konden de paardenkoersen niet verplaatst worden naar 15 augustus zoals gepland. De Gemeenteraad van 24 december wijzigt het besluit van 18 maart 1843 als volgt: ‘... la célébration de cette fête (communale) commencera le deuxième dimanche du mois de juillet’.
- 11 Capiteyn, A. (1993), p. 35-36.

VIJFENTWINTIG DAGEN *FEESTEN VAN GENT* IN 1849?

In 1849, vijf jaar na de invoering, was het programma van de Gentse Feesten, toen nog ‘Gemeentefeesten der Stad Gent’, al goed gestoffeerd en ze duurden 25 dagen, maar... enkel de zondagen werd er niet gewerkt! De hiernavolgende tekst (hier ingekort en licht bewerkt) verscheen in Wegwyzer der stad Gent 1850, p. 467 – 469. Probeer eens mee te lezen en schrik niet van het soms rare taaltje.

De tentoonstelling van nyverheids-voorwerpen der beide Vlaenderen die hier by geopend werd, heeft alle bewondering tot zich getrokken, en de landbouw-tentoonstelling, welke er voor de zelfde provincien op volgde, heeft de goedkeuring van deskundigen bekomen, inzonderlyk het gedeelte dat aen de bloemen toegewyd was. Beide tentoonstellingen werden bezocht door HH.MM. den koning en de koningin en de koninglyke familie, hertog van Brabant, graef van Vlaenderen en prinses Charlotte, door ministers, door hoogambtenaren van staet, provincien en steden.

Deze feest werd gedurende een vyf-en-twintigtal dagen door een reeks aeneengebonden openbare vermakelykheden, die allen even gunstig en welgekozen waren, en waervan de voornaemste zich door eene edele strekking onderscheidden. Deze vermakelykheden, bestonden hoofdzakelyk in schietingen met hand- en kruisbogen en busgeweer, schermstryd, snelvaartwedstryden, muziek-partyen, tooneel-vertooninge, dansfeesten, veldfeesten, grooten

zang-kampstryd der Melomanen en in een oneindig getal volksvermaken op alle deelen der stad gegeven.

Waerboven alles zich de groote historische praelstoet verhefte. Dit prachtgevaerte dat zekerlyk met al wat de feestjaerboeken omtrent verbeeldingen melden, gunstig in vergelyking kan komen, droeg in deszelfs zamenstelling den stempel van eenen verheven geest. Het was de staetkundige, nyverheid en kunst-geschiedenis van Belgiens tyden van pracht, grootheid en magt, van de IX° tot XV° eeuw. Al de tydkundige stippen, door dezen stoet afgemaeld (uitgebeeld) en voorgesteld, waren keurig en volkomen getrouw aen de geschiedkundige overleveringen. Dit alles was opgeluisterd door praelwagens welkens zinnebeeldige voorstellingen hierin bestonden:

1° De Godsdienst, 2° de Draek, 3° het standbeeld van Jacob van Artevelde, 4° het Groot Kanon, 5° de Schilderkunst, 6° de Boekdrukkunst, 7° Flora, 8° de Maegd of Stad Gent, 9° de Eendragt. Hier by werd nog omgedragen het Belfort van Gent, volgens het oorspronkelyk model, en het zinnebeeld der maetschappy van Rhetorica, de Fonteine.

De Nyverheid, welke eigenlyk geheel dit feest ten onderwerpe had, sloot hare plegtigheid op 4 november door de algemeene prysdeeling aen degenen die zich door vernuft of bekwaemheid onderscheiden hadden. Deze plegtigheid ging samen met de uitreiking der medalien en vereeringen (decoraties) door bloem- en landbouwkundigen op de landbouwtentoonstelling behaeld.

OVER HUWELIJKSPOLITIEK EN HABSBURGSE KINNEN

Koen Goeminne
www.vigorclius.be

Een dagje toerist in eigen land spelen vormt de aanzet voor deze bijdrage. Tijdens een boottochtje op de Gentse binnenwateren, vergezeld door 30 Chinezen en legio camera's, vertelde de aanwezige gids over het leven van Karel V (Gent 1500- Yuste 1558). Zijn verhaal nam een aanvang met een summier overzicht van de belangrijkste historische feiten omtrent de keizer. Van de Habsburgse pracht en praal en het verhaal van de stropdraggers tot de ambigue relatie van de Gentenaren tot deze figuur. Naast een herhaling van de welgekende feiten, niet zoveel nieuws onder de zon dus. Onze gids sloot zijn verhaal af met een weetje. Hierbij vertelde hij dat Karel niet moeders mooiste was en 'that the emperor had some physical problems'. Hij grapte vervolgens verder over de zo prominent aanwezige kin van de keizer: 'In Ghent we call

Afb. 1. Een van de vele verheerlijkende afbeeldingen van de keizer: Karel V en zijn hond door Jakob Seisenegger 1532.

Afb. 2. Schets van de mummie van Karel V in het Madrileense Escorial (Rico de Ortega, 19de eeuw).

it a peerdemuile'. Zo besloot hij op humoristische wijze onze rondvaart. Zijn mopje liet me echter verder nadenken over het waarheidsgehalte van de beroemde 'Habsburgse kin' van Karel V. Wat was de ernst en belangrijker, wat was de oorzaak en de gevolgen van de 'kwaaltjes' waar Karel en andere Habsburgers mee te kampen hadden?

Een idee van de omvang van de afwijkingen krijgen we door een onderzoek uitgevoerd op de mummie van Karel V in de 19e eeuw. (mummie, want het lijk van de keizer werd gebalsemd). Kort na het overlijden van Karel in 1558 werd zijn stoffelijk overschot begraven in het klooster van Yuste. In 1573 liet zijn zoon Filips II deze resten een tochtje van 200 kilometer maken om een nieuwe rustplek te vinden in de kloosterkerk van het Escorial. Driehonderd jaar later werd het graf geopend, waarbij de Spaanse schilder Rico de Ortega schetsen maakte bij wat de onderzoekers te zien kregen. Een mooi zicht was

het niet. Direct viel op dat de mummie gekenmerkt werd door een vooruitstekende kin, gesperde tenen en een klein gestalte. Niet bepaald de kenmerken van een adonis. Een schril contrast dus met de talloze weergaven door portretkunstenaars waarbij Karel wordt afgebeeld als een stralende imposante figuur, denken we maar aan de heroïsche weergaven van de keizer door Titiaan en anderen.

Voor de vraag naar de oorzaak van het veelvuldig voorkomen van (fysieke) afwijkingen bij de Habsburgse dynastie, doen we een beroep op de genetische studie van Gonzola Alvarez (1). Daarin focust hij op de Spaanse tak. Deze regeerde tot 1700 over het Spaanse rijk waartoe ook onze gewesten behoorden. De leden van deze dynastie hielden er een huwelijksstrategie op na die uiteindelijk hun ondergang zou betekenen. Het vorstehuis Habsburg was meerdere eeuwen het meest prominente en invloedrijkste adellijke geslacht in Centraal-Europa en bracht zo een immens rijk samen. In hun expansiedrift was het samenhouden van het conglomeraat van staten en gebieden prioriteit nummer één. Naast oorlogen was huwelijkspolitiek hierbij een geschikt middel om zonder al te veel bloedvergieten opvolging en expansie te regelen.

Afb. 3. Koning Karel II van Spanje.

Hierbij werden huwelijken binnen de eigen familie niet geschuwd. Herhaaldelijk huwden neefjes en nichtjes met elkaar. Zo vormden de kleindochter van Keizer Karel en de kleinzoon van zijn broer Ferdinand het populaire stel Albrecht en Isabella dat kinderloos bleef.

Het was alsof de evolutie zelf een stokje voor het plan wou steken. Een opeenvolging van dergelijke huwelijken had na verloop van tijd opvallende fysieke deformaties tot gevolg. Eén daarvan was dat na enkele generaties de bij ons regerende Spaanse tak in mannelijke lijn uitstierf. De laatste koning van deze dynastie en het jammerlijke eindresultaat van een jarenlange inteelt was Karel II (1665 - 1700, afb. 3). Om de nummering goed te begrijpen, moet je weten dat zijn voorvader keizer Karel V, alias Charles Quint, in Spanje regeerde als koning Karel I.

Deze Karel II was geestelijk en lichamelijk gehandicapt en werd slechts 35 jaar oud. Alle typisch uiterlijke kenmerken van het huis Habsburg waren in hem overdreven vertegenwoordigd. Zo stak zijn onderkaak zo ver uit dat hij zijn tanden niet op elkaar kon krijgen (wetenschappelijke term: prognatia inferior; in het Nederlands 'wuit'). Hij had een vervormd hoofd en zijn tong was zo volumineus, dat hij nauwelijks kon spreken. Karel had slechts één uitwendige testikel (in de balzak ingedaalde teelbal) en lopen kon hij ook maar met moeite. Op 35-jarige leeftijd was hij verlamd, epileptisch, tandeloos en slechtziend. Als klap op de vuurpijl werd hij in 1698 ook nog eens doof. Zijn beide huwelijken bleven kinderloos. Volgens het toen gebruikelijke erfrecht hield de roemruchte dynastie in de lijn van Karel V en zijn zoon Filips II dan ook bij de dood van Karel II in 1700 op te bestaan.

De ene zus van Karel II huwde met Leopold I van de Oostenrijkse Habsburg-tak, de andere met de beruchte Louis XIV. Deze laatste, jarenlang ervvijand van de Habsburgers, liet meteen zijn rechten gelden. Zijn eisen werden gecontesteerd door een machtige alliantie van vooral Engeland, de Bataafse Republiek en Pruisen en dit resulteerde in de Spaanse Successieoorlog (1701 - 1713) die onnoemelijk veel leed bracht. Na de oorlogsjaren werden onze gewesten toegewezen aan de Oostenrijkse tak.

Noot

- 1 Gonzalo A (2009), The Role of Inbreeding in the Extinction of a European Royal Dynasty. In: PLoS ONE, 4 (4).
<http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0005174>

JAN BREYDELSTRAAT: OOIT TWEE STRATEN GESCEIDEN DOOR DE HOUTLEI

Koen Goeminne
www.vigorclius.be

Vandaag kennen wij de Jan Breydelstraat, het nauwe straatje tussen de Drabstraat en de Burgstraat, als één straat. Dit is ze echter niet altijd zo geweest. Eeuwenlang bestond dit tracé immers uit twee delen die verschillende namen droegen. Tot 1898 werd deze straat namelijk in twee gedeeld door de Houtlei. Dit kanaal, vermoedelijk gegraven in de 12de eeuw, mondde ter hoogte van het huidige Designmuseum uit in de Lieve. Beide delen werden met elkaar verbonden door de Appelbrug. De naamgeving van deze brug verwijst naar 'De Gulden Appel', een befaamde herberg die op de plaats stond van het latere Hotel de Coninck, het huidige Designmuseum. De naam 'Houtlei' dateert uit de 16de eeuw en verwijst naar de functie die het kanaal had om hout per schip te vervoeren en het hout te stapelen en te verhandelen langs de kade. Voordien sprak men over de 'Gracht', wanneer nodig met een nadere plaatsbepaling zoals 'bij Poortakker', of 'bij de Posteernepoort' (1).

Afb. 1. Detail van de kaart uit 1534 (STAM Gent) waarop de Jan Breydelstraat is omcirkeld. Hierop zien we ook de Appelbrug en de Houtlei die de straat in twee snijdt.

Onze Jan Breydelstraat veranderde doorheen haar geschiedenis niet enkel van uitzicht, maar ook van naam. Vóór de eenmaking heette het straatgedeelte tussen de Appelbrug en de Drabstraat Appelbrugstraat. Dit stuk behoorde tot het

Afb. 2. Foto genomen in 2015. Op de plaats van de gedempte Houtlei ligt nu een privé toegang tot een begin twintigste - eeuwse 'villa'. Rechts vooraan een bewaard gebleven gedeelte van de ijzeren afsluiting weergegeven op afb. 3.

historische hart van de stad (zie kadertekst en kaartje). Voordat de straat de naam Appelbrugstraat kreeg, stond ze bekend als 'den Zeertzak' (rue des Tricheurs). Tussen de Appelbrug en de Burgstraat, buiten dit centrum, was de naam Breydelsteghe of Breidelstraat gangbaar (2). Breydel of breidel doelde oorspronkelijk op de activiteiten van makers van paardentuig die naast breidels, teugels en ander paardentuig ook zadels vervaardigen. Dat zien we weer spiegeld in de Franse benaming rue des Selliers.

Na het dempen van de Houtlei besliste het college van burgemeester en schepenen op 29 april 1901 om de benamingen Appelbrugstraat en Breydelsteeg te verlaten en de fysiek één gemaakte straat de naam Jan Breydelstraat toe te kennen. Bij deze naamgeving was de invloed van de romantische 19de eeuw, met zijn terugrijpen naar historische roots duidelijk aanwezig. Nu werd er verwezen naar de Bruggeling die door Hendrik Conscience een heldenrol toebedeeld kreeg in zijn beschrijving van de Guldensporenslag.

Noten

- 1 Gysseling, M. (1954), *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen, De Standaard, p. 46; Broget, G. (1993), Aan de Houtlei vroeger en nu. In: *Gentsche Tijdinghen*, jg 22, nr. 1, p. 2-29.
- 2 Fris. V. (1922), *De historische persoonsnamen der straten van Gent*, Gent, Volksdrukkerij, p. 24.

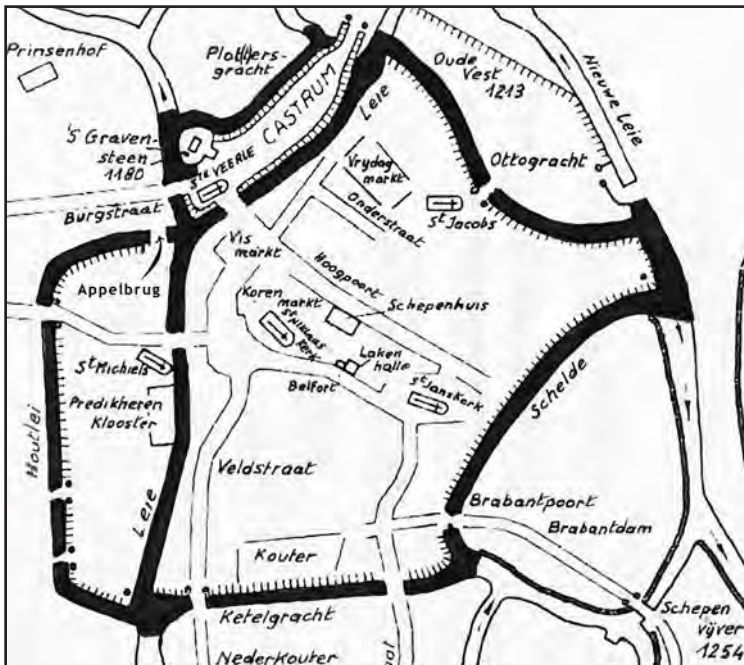
Ab. 3. Zicht op Houtlei vanaf de vroegere Appelbrug. Het linkse gebouw is vandaag het Designmuseum, gebouwd als Hôtel de Coninck in 1755. Bemerkt de muurankers in de zijgevel (Stadsarchief Gent, fotocollectie SCMS).

Afb. 4. Zicht op de Appelbrug (SAG, SCMS 4347).

Binnen de twaalfde-eeuwse omwalling: het hart van de stad

Gent binnen de twaalfde-eeuwse omwalling is het historische hart van de stad. De omwalling bestaat uit een watergordel, deels bestaande uit natuurlijke waterlopen, deels gegraven. Zo werd een gebied van ongeveer 80 hectare groot omgeven door de Reep (Schelde) in het Oosten, door de Ottogracht en de Sint-Jansgracht in het noordoosten, de Leie in het noordwesten, de gegraven Ketelgracht in het Zuiden en de (voor onze straat belangrijke) gegraven Houtlei in het Westen. Deze zone kreeg in de jaren 1800, vermoedelijk naar Brabants voorbeeld, de mooie maar onlogische benaming 'Kuip van Gent'. Wie de situatie ter plaatse verkent, ziet dat de zone binnen deze watergordel geen 'kuip' vormt, maar dat ze, met uitzondering van de Blandijnberg, integendeel hoger ligt dan de omgeving. Daarvan getuigen ook de namen Hoogpoort en Zandberg. Zie hierover: Devriese, L. (2004), De Kuip van Gent, een mooie maar volstrekt onlogische benaming. In: De Heraut, lg. 39 nr. 2; p. 4-5. Idem (2004), De Kuip van Gent geïmporteerd uit Brabant. In: De Heraut, jg. 39 nr. 3, p. 13-15.

Afb. 5. Schematisch kaartje van de twaalfde - eeuwse omwalling van Gent met de verschillende gegraven en natuurlijke waterlopen. Bron: <http://gentdekuip.com/de-kuip/>

THE JOLLY SCOTCHMEN

Eric Vermeirsch

Uren, weken, maanden van mijn leven heb ik doorgebracht in vergaderingen van verscheidene ‘massaorganisaties’, soms bestaande uit twee man en een paardenkop. Weer een van de eigenaardigheden die blijkbaar wel dan niet in de genen zitten. Mijn beide kinderen hebben er nochtans geen pap van gegeten, alhoewel het spreekwoord zegt ‘woorden wekken, voorbeelden trekken’.

Als het op vergaderen en ‘de massa organiseren’ aankomt, ik heb van in mijn vroege jeugd niet het voorbeeld van mijn ouders gevolgd, maar wel van hun organisatie, The Jolly Scotchmen, of beter: The Jolly Scotchman’s (zie foto op de Rihovelaan). Deze vereniging was kort na de oorlog, toen ik haar leerde kennen, reeds goed over haar top. De bloeiperiode moet hebben plaatsgegrepen in de dertiger jaren. De zetel was gevestigd (natuurlijk) in café Caron op de Rihovelaan, en de vereniging met vaste hand bestuurd door haar imposante voorzitter Charles De Cock (dus ook met c o c k, zoals de bekende Hollandse politiemans). Deze voorzitter was meer dan volumineus en kon gerust vergeleken worden met een bekend Vlaams politicus die ondertussen wel wat afgevallen is. Onder zijn kundige leiding had de organisatie zich tijdelijk moeten terugplooiën en vegeteerde nu verder, na jaren van roem, onder de vorm van een spaarmaatschappij. De formule is bij oudere Gentenaars zeker gekend: de leden spaarden maandelijks een klein bedrag, dat daartoe in een houten spaarkas werd gestoken die in het café aan de muur hing. Elke spaarder had zijn/haar eigen nummer en het geld viel in een bakje achter de afsluiting. Het briljante van het systeem was, dat er geen intrest werd uitgekeerd (dus nog minder dan in de huidige tijden), maar wel bierkaartjes, dit natuurlijk in verhouding tot het gespaarde bedrag. Welke hedendaagse bezielde CEO, politiek of bankier voert die formule opnieuw in? Succes verzekerd!

Maar op de één of andere manier moet er toch nog wat rendement geweest zijn dat anders werd besteed, en hoe. Dat bleek namelijk na het jaarlijks nieuwjaarsouper (patatte mee pelle en uufvlakke), want dan werden aan de kinderen geschenken uitgedeeld. Met grote ogen staarde ik naar de voorzitter, grote ogen waren wel nodig om zijn omvangrijk figuur volledig te omvatten. Hij begon plechtig met de alfabetische afroeping van de namen der gegadig-

den. Voor mij kwamen nog een hele resem nichtjes en een neefje, ik begon dat toen al stilaan gewoon te worden: alfabetische rangorde was niet écht mijn ding, het viel meestal nadelig uit. Niettemin stond ik al recht vanaf de eerste naamafroeping. Er stond immers te veel op het spel. 't Was wel elk jaar hetzelfde, maar toch: zo'n reusachtige peperkoek in de vorm van een hart, bovenop gul bestrooid met suikerparels, 'The Jolly Scotchmen' hadden weer niet op een frank minder of meer gekeken. Meestal was er ook nog een rood blinkend lint rond gestrikt, dat was nogal wat beter dan die kleine droge koekjes met 'Kuma' (kurkuma), die ik soms van een Duitse soldaat had gekregen.

Mijn nonkels Guillaume (Giele) - 'den dauphin' - en Gust zaten natuurlijk in het bestuur, een heel karwei, want het spaargeld moest maandelijks geteld worden, naar de post gebracht, er moest verslag worden uitgebracht tijdens 'den boeteneed'. De boeteneed was de maandelijks ledenvergadering. Tijdens die vergadering werden flink wat pinten gedronken, dames die het ritme van de heren niet konden volgen vroegen zich dan in plaats van een pint 'een latte sokla'. Het speciale aan de boeteneed was dat het verboden was voor de leden om nog te praten tijdens het verslag. Wie wel babbelde, werd onmiddellijk een collectebus onder de neus geduwd waarin hij/zij een stuk van vijf frank moest leggen. Ik was nogal wat blij dat Leontje - als zelfstandige huisschilder geen loonslaaf en dus gewoon van initiatief te nemen - deze repressieve functie op zich nam en niet één van mijn nonkels. Tussen haakjes weer een oud procedé dat misschien eens opnieuw moet worden uitgetest in tal van verenigingen. 't Spaart niet alleen geld voor de organisatie maar ook onnodig gezever.

Zo kwam ik al heel vroeg in mijn jeugd, na de negatieve ervaringen van de oorlogsjaren, in aanraking met idealisme en caritas. Maar het heeft nog flink wat tijd geduurd vooraleer ik het ware wezen van 'The Jolly Scotchmen' kon doorgronden. Charles De Cock deed regelmatig toespelingen naar het roemruchte verleden, met van emotie bevende stem. Ook via mijn nonkels en tantes raapte ik brokstukken van informatie op. Ik hoorde dat zij in feite maar lid waren geworden na de bloeiperiode, zij behoorden tot de jeugd en waren de toekomst van de organisatie, en zij hoopten nu op een nieuwe bloei.

Het meest ontroerende moment was altijd het sluiten van de vergadering, na de verslaggeving en de debatten over de al dan niet rechtvaardige verdeling van de bierkaartjes. Van zodra de beroering min of meer was gezakt, oordeelde de voorzitter met veel doorzicht dat het moment gekomen was om 'het lied' aan te heffen. Hij ging plots kaarsrecht staan en alle leden in het café

De foto's zijn afkomstig uit de collectie van Maurice Vollaert die de afbeeldingen ter beschikking stelde en becommentarieerde. Op de foto poseert de voltallige groep 'Schotten' in 1927 voor hun lokaal dat toen in de Frans Van Ryhovelaan 8 gevestigd was, en waar nu een kleine Delhaize huist. De postkaarten met de groep of delen ervan ergens 'te velde' werden gemaakt om verkocht te worden ter betaling van de reizen. Op de vlaggen staan namen geborduurd van stoeten of evenementen waaraan ze deelnamen.

veerden mee op, ook de kinderen, allen met een plechtige blik op het gelaat en, vooral bij de ouderen die het allemaal hadden meegemaakt, een glans in de ogen. Hoe is het mogelijk, ook hiervan herinner ik mij nog de woorden, zestig jaar geleden!

*'Tee, zolie, skotmèn is onze naam,
Wij verwerven steeds de goede faam,
Wij zijn fier, dat wij zijn skots,
En op ons goede werken zijn wij trots.'*

De onbegrijpelijke Engelse woorden, die door de leden bovendien nog verkeerd werden uitgesproken ('vervlaamst'), maakten het voor mij nog wat geheimzinniger. Maar uiteindelijk, beetje voor beetje, had ik de stukjes van de puzzel bij elkaar gebracht. Vergeet niet, ik was toen amper zeven jaar oud. Zoals veel opgeloste geheimen was het eigenlijk allemaal heel eenvoudig. 'The Jolly Scotchmen' waren in feite een groep mensen die, verkleed in wat moest doorgaan voor een Schots kostuum, regelmatig deelnamen aan optochten begeleid door passende muziek. Op een goede dag is er toch een foto van de groep in mijn handen terecht gekomen. Ik moet zeggen, de voorzitter stond er beeldig op. Met zijn volumineuze gestalte, de wijde schotse rok, kousen en een soort baretje kon menig echte Schot waarschijnlijk niet aan hem tippen. Ook al waren de kleren niet ingevoerd, maar in feite het resultaat van Vlaamse huisvlijt. Ook kwam ik nog te weten dat 'The Scotchmen' bekroond waren met verschillende bekertjes, die in het café te pronk stonden. Maar er stonden zoveel bekertjes bij Caron (alleen al van kaart- en vogelpikkampioenen een tiental, meestal giften van de brouwerij Meiresonne, er stond een plaatje op) dat ik aanvankelijk door het bos de bomen niet kon zien.

Na een paar jaar spoorwerk hield ik het voor bekeken en konden de Schotten mij minder boeien, mijn aandacht ging nu meer naar cowboys en indianen. Maar toch kreeg ik op een zomerdag nog een heftige ervaring te verwerken, toen ik in mijn straatje rondfietste en in de verte muziek hoorde door 'een wandelorquest' dat altijd maar naderbij kwam: het was het lied van 'The Jolly Scotchmen', maar dan niet gezongen. In gedachte zag ik al Charles De Cock breeduit in scotchkostuum aan de kop van de stoet: je kon er niet naast kijken, integendeel. En onmiddellijk gevolgd door een tamboer majoor, die met zwier en durf zijn stok in de lucht gooide en handig terug opving: Leontje - wie anders - had blijkbaar het juiste Schotse ritme te pakken. Hevig opgewonden fietste ik naar huis om aan mijn ouders mee te delen 'De Schotten zijn daar!'. Ik dacht warempel dat de dag van de grote doorbraak eindelijk was gekomen, na al die jaren.

Mijn moeder had al haar overtuigingskracht nodig om mij te doen inzien dat ik het bij het verkeerde eind had. Wat een desillusie, niet alleen de kostuums waren onecht, zelfs de muziek was 'geleend' en ... misschien had Leontje wel de woorden gemaakt? Dat zou het einde zijn, 'k wil het liever niet weten.

EEN STROPKE VAN DE BRUGSCHE PUURTE

Gilbert Boerjan
Tekstbewerking Eddy Levis

Deel 8. Nen trêw in de Gîetestroate

Eveline, Emerance heur dochter uit numeroo viertiene, hoa kennesse mee 'Tuur de Buize', die bij de stovesmet wirktege. Tuur hoa twie bijlape: 'de Buize' die were sloeg op zijne stiel, en 'de Zak Petatte' die were sloeg op zijn postuur. Hoas g' hem zag lupe, was't zuust ne zak petoaters, die hem vuurt-sleeptege. Zijn schêwers zaktegen af, en 't gat van zijn broek hijngt altijd bijkanst tussche zijn kniene.

Eveline was uuk gên prima donna want oas ze thalvend de stroate stond, kost ze schuune langst iedere kant noar 't plankier kijke, en de mensche zeie da, oas ze schriemdege, de troane van heur linker uuge over heur rechter koake roldegen, en omgekêerd, zuu scheel was ze... Tegen heur broere zeie ze 'de Lotsuure' omdat hij zeilschepe van uures hoa.

Eveline liept al ênigsten tijd mee een pakske rond, en z' hoa tege Tuur gezeid, oast hij nie wildege dat ze 't kind op 't stadhuis kocht, dan ze wel beter zoen trêwe. Tuur trok ne kîer zijn schêwers op, en zei dat er gên hoaste bij was, en dat toens tzelfs in ên moeite den trêw en den duup deure kost goan. Moar oas Emerance dat huurdege, was z' in een vliegende collîre geschoten, en noar Tuur zijn huis getrokke, en huize véur zijn deure, was z'al aan heure litanie begost, en tege dat z' er was, stond guul de stroate al uit.

Palmir, den Tuur zijn moeder, die heure gank aan't dweile was, verschoot heur bijkanst een breuke. Ze vloog 't deurgat uit, recht de stroat' op. "Awel," zei ze, "est oast gedoan mee eu lawijt! Oas g' iets te zeggen hêt, kom binne." En ze trokt Emerance bij heure fichu de gank in. De gebuurvrêwe trokken een vieze smoel: "We meuge weeral niets wete zeker?!" zeie ze.

Binnen in huis was't een serjeus explikoase. Emerance moaktege Palmir heuren Tuur uit veur al wa da luulk was, en Palmir kwektege were van "een slonse van een dochter", en "een vuilblek", en wa wete kik nog allemoal. Oas ulder collîre wa gezakt was, zei Palmir: "We goan een potse kaffee drinken, en ne ent klappe." Achter ulder vierde potse kaffee woare z' op ulderen oasem gekomen, en takoord veur Eveline en Tuur zuu rap meugelijk te loate trêwe. Palmir gijng Tuur noar de paster zende, veur d' afroepijng en den ondertrêw en noar 't stadhuis veur d' angifte, en Emerance zoe tsoaves mee heure Juul bij Palmire en heure Prospîr kome, veur alles ne kîer t' arrangeere veur den trêw.

Tsoaves trok Tuur noar de pastorije mee zijn beschete commissie. Eveline was meegegoan. De paster bekeek ne kîer zijn trêwlustige parochioanen, en zei

langst zijne neuze wig: “Hum,... Ulder huwelijk schijn mij al goe gezegend te zijn? We zullen der zuu rap meugelijk veur God en alleman, ne kîer ne goeie knuup in legge.”

Thuis, bij Palmir, was't *'reunion de famille'*. De vrêwe dronke nog een taske kaffee mee een klakske Cognac, en de manne ne kloare. 't Gijng feitelijk, eigentlijk in de fon, allemoal zonder veel worde de nekken omme te wrijnge. En aangezien dan z' alle viere in de spoarkasse van ne café woare, gijng z' ulder kasse lichten, en den boel opmoake. De vrêwe klaptege van uldere nieuwen hoed, en de manne surtoe over den dinee en den drank. Aangezien dan z' alle twieë een guule bende broers en zusters, schuunbroers en schuunzusters hoan, en ze niet de noame wildege van pezewevers te zijn, gijng ze z' allemoal loate komen en de fïeste in de zoale van 't duivelokoal geve. Tege dan ze rond woare mee ulder preparatieve, hoan de vrêwen een stuk in ulder kroage, en 't was goed da't mannevolk nog een klein beetse kloarder zag, en de vrêwe uit malkoar kosten hêwe, of 't zoet er hem gelijk tsachternoens weer' opgezeten hên...

Den tijd gijng zîere, en den trêw wast er zonder dan ze't wiste. 't Was ne schunnen dag. Van tsmorgesvroeg hijngt de zonne al buite, en 't was of dan z' in de lucht een tsoezeke blêwsol uitgespoeld hoan. Guul de stroate zat op heure kieviel. Ze stonden achter ulder gordijne te wachte. Te negene was't zuu loate. Twie ope spellen elk, getrokke deur twie schuune pîrde, kwame de stroaten ingereeje. De deure vlogen open, en de manne, vrêwen en kinders stonden op 't plankier. Veur de deure van Emerance stoptegen de voiture. Op iederen bok zat er ne koetsier mee zijnen adjoint, alle twieë mee nen huugen hoed, ne pitalfirre, blêke broek, en een poar blinkende lîzze.

Den adjoint staptegen af, nam zijnen hoed onder zijnen oarme, en beldege bij Emerance. De deure gijngd open, en Prospîr staptege buite, opgeklopt en uitgebusteld mee een nieuwe kostuume en ne nieuwe slappen hoed in zijn hand. Achter hem, zijn Palmir, mee, om van bove te beginne, nen hoed mee aigretten en een purpere klîed, da zuu spandegge, da heuren balkon nen end noar veure, en heur achterfaçade nen end noar achter stak, op een poar schoene mee huug hiele. Ze liept er zuudoanig kaduukelijk mee, da z' op die slechte sfïene bijkanst heur puute brak. Aan heuren oarme, Tuur, den bruidegom, mee een zwarte vesten aan, en een streepkesbroek die aan zijn zijpgat hijng gelijk een slappe vlegge aan heure stok. In zijn knuiste, ne gruiten blommekee, mee een ruu lint. Tuur kroop in 't îeste ope spel mee zijn moeder, en Prospîr in 'twêede, en zuu trokke ze twie stroate vuuder noar de bruid en heur suite.

In de Gîetestroate stonde z' allemoal aan ulder deure. Bij Emerance was alles toe. Van zuugêwe dan de twie voitures in de stroate reeje, begost de gebuurte aan heure commentîr..."Bezie mij da ne kîer, die 't lank hee, loate't lank hange. Te noaste weke est roggebruud en petoaters mee pelle en nen drugen hoarink!" Aan numeroo 14 hielde ze stille. Tuur, mee zîjnen blommekee, staptegen uit, en tege da zîjn hand aan de belle was, gîjngt de deur' al ope. Hij staptege binnen, en de deure gîjng toe. De gebure rektegen uldere nekke veur goe te zien. Achter een menuutsen of twieë gîjng de deure weer ope en Tuur staptege buite, gevolgd deur Juul, de voader van de bruid in een propere grijze kostuume, mee zîjnen hoed in zîjn hand, en een poar handschoene, diet hij al op 't plankier liet valle. Achter hem kwam Eveline, in een wit trêwklîed, da nogal veel kontoer hoa, om da klein defootse te maskeere, en op heure roste kop, een kleine vuule. Ze staptege mee heur moeder en voader in 't îeste spel. Tuur mee zîjn famielde in 't twîede.

Op 't stadhuis moeste z' in de rotte goan stoan, want ter trêwdegen der diene zoaterdag een guule bende. De getuige, bruiknechten en bruimeises, en nen andere kluts famielde, stonden te wachten aan den trap, en trokke mee noar binne. De schepe van burgerlijke stand las veur de zuuveelste kîer zîjn rotsen af, en steldege de klassieke vroege, zonder zelve op 't antwoord te wachte, zeit hij proficiat, en keekt al noar de volgende. Aangezien dan ze veel te vroeg woare veur noar de kirke te goan, en de reste mee den tram noar de Brugsche Puurte moest geroake, reejen de vouture ne kîer over de Kuurmort, de Vrijdagmort, en azuu noar de Brugsche Puurte.

Op 't plein veur de kirke van Sint-Jan Baptist, stond guul de gebuurte thuupen, en gezien de zomerschen dag, stond de deure van de kirke rekkewijd ope. Van zuugêwe dat de Suisse de voiture aan den trap zag kome, stakt hij zîjne slekkestekker omhuuge, en op 't doksoal begost de koster zîjnen orgol te loate buzze geeve: *'Doar komt de bruid, tè-tè-tètè.'*

Bij 'tuitstappe vergat Palmir heure rok op t' heffe, en ze tort in heure zuum... Hoa heure kavaljee heur nie bij heur toalde gepakt, ze lag mee heur totte op de kasseie. Voader Juul, lîedege zîjn Eveline noar binnen, en Palmir, heuren Tuur, en de reste van de suite volgdege.

Achter de misse wierd er nog ne kîer getrêwd, en de getuige, bruiknechten en bruimeiskes, trokke noar de sakristije veur te tîekene. Tege dan ze buitekwaame, speeldege de koster were van *'doar es de bruid,...tè-tè-tètè'*, en stonden de trappen en 't plankier vol mee kerjeuzeneuzen. Mee ulder uge, omkliederen ze guul de suite, en z' oan allemoal ulder woordeke te placeere.

Neu zate bruid en bruidegom in d' îeste voiture en d' êwers allemoal thuupe

in de twiëde. De reste van de suite namt de kortste wig noar de fïestzoale, moar de voituren reejen îest nog wa stroate rond in de wijk. Tege dan z' in de fïestzoale toekwame, was't al vollen bak. Aan de muren hijnge papierene blomme, aan den plafond wa slijngers, en hier en doar ne lampion. Tieste Konijn, de caféboas, en bij gelegenheid uuk traiteur, gaft orders aan zijn vrêwe en zijn dochters, en was volop bezig mee flassche 't stopsol uit te wrijnge.

Tuur, mee zijn bust veuruit, en Eveline, mee heuren buik veuruit, staptege binne, op de voet gevolgd deur de gewissolde koppols: Emerance mee Prospîr, en Palmir mee Juul. Ze blonke van huuvîrdije, en ze gijngen alle zessen aan d' huufdtoafol zitte. Iederîen schoof bij, en Tieste en zijn bende, begost de gloaze vol te schenke. Oas iederîen bijkanst bediend was, zei Prospîr: "Allee, santé, en damme nog lank meuge meuge!" Tege da ulder gloas leeg was, kwame Stanse en heur dochters rond mee de soeptriene, en in ieder talluure kwamt er ne kwak soepe mee zes bollekes terechte, en d' îeste vijf menute, huurdege nie anders dan bloazen en slurpe, want de soepe was goe hîet.

Palmir hoa wa last mee heur aigrette, dien al ne kîer of twieë in heur soepe g'hangen hoan, en ze dee heuren hoed af. De manne staken een beetse geze-neerd ulder hand onder ulder veste, en zettege ne knop of twieë van ulder broek ope. Oas de soepe nog ne kîer rondgegoan was, kwame de kiekkes, veur ieder nen halve veugol, mee saloa en patatte. Ze begosten îest mee mes en ferchet, moar achter dan der een stuk of twieë ulder kieken op uldere schuut gekregen hoan, name ze 't moar in ulder vijngers. De vette sjijsse druptege van uldere kinne.

Tieste liet ulder îest een beetsen op oasem kome veur dat hij de tonge mee tomattesijsse en *slappe petatten* onder uldere neuze schoof. Moar da kortierke wachten hoa den boel al goe doen zakken, en ze begoste were mee veel smoak aan den twiëde pla. Oas dat uuk binne was, begosten der al een poar te bloaze. De venten uldere col zat al los, en uldere plastron hijngt al een stoaseke lîeger. De vrêwe doptegen ulder zwîet af mee ulder zakdoekske, en stake 't were in ulderen décolleté.

Oas Tieste en compagnie ulder vessche talluure gaf en op de toafols de pla's meeë dikke schelle rosbuuf mee wurtolkes en îrweetses opdiendege, woaren der al îenigste vrêwe, dien 't opgave. "Awel?..." zeie de vente, "moede nie mier hên dan?!" – "Ge zei gulder gemakkelijk," zei Palmir," ulder broek stoat ope, moar wij zitten in onze corsee..." Awel," zei Juul, "doedd' hem uit. En we zulle

nie kijke, zulle!”

Ter bleef al een goe beetsen over van den derde pla, en alhoewel dan z’ al van de wijn overgestapt woare noar firme pinte bier, veur hulder moage te doen wirke, kost er toch niets nie mîer bij. “Awel,” zei Tieste, “Wa moe kik mee al dienen overschot doen? Ge moet hem moar toavend opete. En ter es nog veel boelie van uit de soepe. Die straks nog honger hee kan grof bruid krije mee vlîes en mostoard.” Moar ze zaten allemoal zuu dik of een padde.

“Wa dat er neu zoe smoake,” zeie de vrêwe, “dat es een potse kaffee!” – “Een menuutse,” zei Tieste, “’t woater kookt al. Ge goat er krije mee de toarte, en veur de manne est er Cognac en een sigare.” De geur van de vessche kaffee kwamt al binnegewandeld, en de vrêwe zaten al te snuive van de deugd. Den Tieste kwam binne mee een toarte zuu gruut of een kerrewiel. ’t Woaren eigentlijk drei toarte bovenîen, en guul op ’t huugste, stond er een beeldeke van twee trêwers. Zijn vrêwe en dochters kwamen achter mee de kaffeekan-nen, en de flassche Cognac. “Allee, Eveline,” zeie de manne, “zet er moar eu mes in, en ’t moete gîen te kleine stukskes zijn, zulde!” Moar veur da Eveline den tijd hoa, sloeg nonkol Filemon tege zijn gloas, en ’t wier stille...

Veur Filemon hoan z’ allemoal veel ontzag, hij hoa veel joaren in de drukke-rije van de gazette gewirkt, en hij kost goe lezen en schrijve. Zijn specialiteit woare gedichte veur nen duup, nen trêw, een gêwe bruiloft, en tzelfs veur duu-zantses. Filemon zettege zijnen bril op, hoaldege nen brief uit zijne zak, en stak een hand achter de revers van zijn veste. Hij bekeek ne kîer ’t gezelschap, boog ne ent links en rechts van toafol, en begost...

*Och schuune bruid en stoeren bruidegom
Straks es de schuunsten dag uit ulder leven om*

*Gij Eveliene, schuune blomme
Gij Tuur, gij zij gîenen domme*

*Bemint elkander in lief en leed
Zweert, gelijk of dadde in de kirke deed*

*Oas de fabriek bloast, maandagmorge
Zulde gij, Evelien, veur Tuur zijn boterhamme zorge*

En zoaterdag brengt Tuur gîel gedwee

Aan eu, Evelien, zijne guule pree

*En oan der kinders zulle kome
Zulle z' opgroeie lijk de blomme*

*Ge zij neu gesteld en getrêwd
Moakt dadde't vele joaren uithêwd*

*Leeft in geluk en zij tevree
Wij zeggen allemoal: santé!*

Achter da 't loaste woord gevalle was, plaktege z' allemoal in ulder hande, en riepe: "Vivan de bruid! Geeft ons neu moar een stuk toarte!" Evelien snee firme stukken af, en ze moeste zuudoanig goape om ze binne te krijge da bij sommige de krîm tot aan ulder wenkbrêwen hijng. Oas z' ulder stuk binnen hoan, wier het een beetse stille, en ze zaten in huupkes mee malkoar te parlante, de mannen over ulder duive, de vrêwen over hulder kinders en ziektes, ze wissoldege remeedes en medecamenten uit tege dikke bîenen, en buikpij-ne. Ze zaten all' moal stille, en zuu vul of en ei. De vrêwe slurptegen aan uldere kaffee, de mannen aan ulderen dreupol.

't Was al tege de zevens oas de deure ope gijng en Tieste 't Bruumes, mee zinnen accordeon binnestuktege, mee als compagnon zijne zeune Pol, die den jazzband droeg. Z' installeerdegen ulderen boel op een verhuugske, en kwamen îest de bruid, den bruidegom, en de famielde een handsje geeve, ze kregen dreupol en een stuk toarte, en oan z' ulderen buik goe gevuld hoan, trok Tieste zijn broek op, en zei tege Pol: "Allee, jonk, we goan ze ne kîer doen zwîete. We goan beginne mee ne potpourri. Îest danse de bruid en den bruidegom, en iedere kîer da Pol ne firme klop geeft op zinnen jazzband, goade ne vessche cavaljee goan hoale. Tot da guul den boel danst. Allee, we zijme wig!..."

Eveline en Tuur zettegen in mee een walske. Tuur sukkoldege een beetse mee zinn gruute voete, en stond ne kîer of twieë op Eveline heur tîene, moar 't gijng. Bij de klop op de grosse-caisse, gijng elk om nen andere cavaljee, en achter een tijdse was guul de bende aan de zwier. Ter wierd gewalst, gepolkad, en 't zwîet liep van ulder totte.

Eveline, die't vanwege heur pakske wa lastig hoa, zat weer aan toafol mee heur moeder te klappe, moar Tuur liet gem goan. Hij danstege mee al de vrêwe dien der woare. Op ne zekere moment was't nen tango. Ter woare moar

drei koppols op den dansvloer, waaronder Tuur mee de dochter uit 't café. Kwam het neu omdat er zuust nog een twie ruuje luchtses brandege, of deur da bier en die dreupols, moar Tuur keek neu toch verliefd noar de cafédochter dat er hij scheel van zag. Die triene hijngt aan Tuur zijn lijf geplakt, en zijn hande wandoldegen over de koake van heur gat. Op ne zekere moment keek ze in Tuur zijn uuge, en jij in heuren hals.

Emerance, de moeder van Eveline, zat al een tijdse op heure stoel overentweere te schuive. 't Begost op heur zeemols te wirken, en al mee ne kîer overschoot het heur, ze vloog op den dansvloer, trokt die triene van Tuur zijn lijf, en gaft heur twie muilpîrre, die klonke gelijk een belle! Tuur verschoot hem een ongeluk, moar veur da't hij kost beseffe, kreeg hij van Emerance ne schup onder zijn konte, en hij vloog tege 't verhuug van 't orkest. Den accordeoniest en zijnen halve gast vielen uit ulder îrke, en iederên keek wat dat er gebeurdege. 't Wierd in êne kîer duustille...

“Awel, verdomsche luiszak, wa zijn da neu veur maniere! Ge zij nog moar ênigt' ure getrêwd, en ge neemt er al een lief!” – “Moar ma!”riep Eveline, die niets gezien hoa, omda ze zuudoanig zitte commeeren hoa, “Loat mijne vent ne kîer g'rust!” Palmir, de moeder van Tuur, die uuk al een pint op hoa, schoot in een kattedollîrre. Ze vloog noar Emerance, en stekteg' heur bij heur hoar. Sebiet stond guul de café overende. De twie wijve woare malkoar aan't uitmoake, en guul ulderen dieksjonîr gijngt er van kolîrre deure, omdat dienen heur dochter en d' ander heure zeune kwijt was.

De manne stonde te kijken en te lache, moar stake gîene puut uit. De vrêwe koze partieë veur d' êen of d' ander. De twie schuunmoeders deeje vuurt hoarke-pluk, totdat er êne leutigoard uit den huup riep:“Poliese!... De polies es doar!” Van 't verschiete liete de wijve malkoar los. Een poar vente paktegen elk êne vaste, en trokke ze van malkoar. Twie bendekes wierde gevormd, en ze deejen elk ulder beklag. Ondertusse was Eveline mee heuren Tuur het stillekes afgetrapt, en liete de kijvende schuunmoeders achter.

Tieste, de caféboas, die ne goeien dag g'had hoa, gaf nen toerneé général. Mee de pinte kwam de ruste were, en toens zage ze moar dan de jonge trêwers ulder schupp' afgekuist hoan. En 't êen koppol achter 't ander trokt uuk stillekes noar huis. Z' hoan morgé weer iets veur over te commeere, en ze woare content...

't vervolgt

EEN DUITSE 'SPION' OP KOT IN GENT

Peter Van Keymeulen

Inleiding

Bij oorlogsvoorbereidingen en oorlogen horen ondermijningsactiviteiten en spionage. Voor wat België en de tweede wereldoorlog betreft werd dit onderwerp intensief bestudeerd door het SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en hedendaagse Maatschappij). Meerdere publicaties van diverse onderzoekers gingen in op diverse aspecten van dit onderwerp, dat vanwege zijn van nature verborgen en geheimzinnige aard niet gemakkelijk te bestuderen valt (zie 'Bronnen en literatuur' achterin). Vele lezers zullen zich nog de TV-reeks van Maurice De Wilde herinneren, waarin de reporter hardnekkig probeert een Duitse 'spion', hoofdpersonage van het verhaal dat hier volgt, over zijn verborgen activiteiten te laten vertellen. De uitzendingen kunnen nog steeds bekeken en beluisterd worden op het internet via YouTube.

Dit alles lijkt anno 2016 wel ver weg, maar het loont toch wel de moeite enkele getuigenissen neer te schrijven over een dergelijke figuur die in de jaren dertig als student aan de Gentse universiteit bij een naaste familielid een kamer huurde. Daarover werden orale getuigenissen door een oom vastgelegd. Ze vormen samen met een literatuurstudie de basis van wat volgt. Dat beperkt zich tot de Gentse connectie van de hoofdfiguur en speelt zich af in de jaren 1930. De verdere ontwikkelingen na het uitbreken van de oorlog hebben amper iets te maken met Gent. Hiervoor verwijzen we naar De Wilde en de literatuur. Maar eerst een uiterst beknopte duiding van de situatie in de jaren dertig.

Abwehr agenten in contact met het 'Vlaams Nationaal Verbond' (VNV)

Een afdeling 'Insurgierung' (ondermijning) van de 'Abwehr', de Duitse spionage- en contraspionagedienst die ressorteerde onder het opperbevel van het Duitse leger, verleende vanaf de jaren dertig steun aan allerlei nationale minderheden in Europa, teneinde het staatsgezag te ondermijnen. In België onderhielden agenten van deze organisatie vooral contacten met Staf De Clercq, de

leider van het VNV (Vlaams Nationaal Verbond), de grootste Vlaams-nationale partij vóór de oorlog. De Duitsers waren in het bijzonder geïnteresseerd in de activiteiten van de Militaire Organisatie (MO) van het VNV, een geheime, subversieve organisatie die opereerde binnen het Belgische Leger. De Clercq had er belang bij die activiteiten ter ondermijning van de slagkracht van het Belgische leger zo gewichtig mogelijk voor te stellen aan zijn Duitse gesprekspartners. De Clercq zou deze organisatie gebruikt hebben ter vererving van een machtspositie, die niet direct gericht was op een Duitse overwinning. *Het doel van de Abwehr zou volgens getuigenissen van leden ervan, erin bestaan hebben de macht in Vlaanderen in handen te nemen tegen de SS in. Na het verstrekken van diensten door de MO aan de Abwehr zou het VNV tijdens de bezetting als wederdienst aan de macht gebracht worden en Vlaanderen kunnen vrijmaken.* De snelle opmars van het Duitse leger, de Blitzkrieg, en de arrestatie van een groot deel van de leiding van de MO door de Belgische staatsveiligheid, verhinderden dat de MO een grote rol speelde. Blijkbaar was de staatsveiligheid op de hoogte van de structuur van deze organisatie.

Duitse ‘student’ aan de Gentse universiteit

In de jaren dertig van de vorige eeuw woonde grootmoeder, weduwe met vijf kinderen, aan de Sint-Pieterskaai nummer 2 (heden de Isabellakaai met de bekende Peperbus). Op de plaats van de vroegere woning staat er nu een appartementenblok. Het gezin was naar Gent verhuisd met de uitdrukkelijke bedoeling de jongste kinderen (waaronder mijn vader) te laten studeren aan de inmiddels Nederlandstalige universiteit. De oudste zoon, mijn peter Jozef Van Keymeulen (1910-1984), had niet gestudeerd en was samen met de oudere zus de kostwinner voor het gezin. In 1980/1981 heeft hij zijn veelbewogen levensverhaal (met de twee wereldoorlogen!) ingesproken op audiocassettes. De cursief gedrukte passages zijn letterlijke citaten uit dat verhaal.

Jozef vertelt dat in die tijd een kamer in hun huis verhuurd werd aan de Duitse student Fritz Scheuermann, een zeer *hoffelijke, uiterst verzorgde man die uitstekend piano speelde*. Hij studeerde evenwel niet echt, was veel afwezig en verkeerde, zei mijn peter, in de *hogere studentenkring*. De huur werd na enkele maanden zeer onregelmatig betaald en de huurder werd weken lang niet meer gezien in Gent. Nadat daartegen via een ‘open’ briefkaart naar de ouders van de ‘student’ in Keulen geprotesteerd was, daagde deze laatste snel op om zijn schulden te betalen. Hij was verontwaardigd. Naar eigen zeggen was hij immers de zoon van de Keulse ‘onderburgemeester’. Wat de redenen waren

waarom deze *zeer hoffelijke en zeer verzorgde man* zo nonchalant was om niet meer tijd te betalen, weten we niet, maar verstandig voor een (toekomstig?) 'spion' was het zeker niet. Mogelijk waren zijn financiële middelen uitgeput (hij heeft het zelf over een beperkt budget) en was hij toen met in eigen ogen gewichtiger zaken bezig.

Jozef vernam een paar decennia later (in 1962) uit, volgens hem, *100 procent betrouwbare bron* dat Scheuermann door de Duitse nationaalsocialistische partij (de NSDAP) uitgestuurd was. Hij had als opdracht *het Vlaamse studentenklimaat te contacteren en uit te testen inzake Duitsvriendelijkheid*. Hij deed dat eerst in Leuven en daarna in Gent. Hij zou later als vrijwilliger naar het Oostfront getrokken zijn. Of hij dat werkelijk deed, is niet duidelijk (hijzelf zegt van wel maar slechts voor korte tijd), maar dat hij de oorlog overleefde is zeker, want hij werd na de oorlog door verscheidene personen geïnterviewd, onder meer in 1980 en 1981 door Maurice De Wilde.

Met Vlaanderen had Scheuermann een wel zeer speciale band. In 1934 had de toen 21-jarige een studiebeurs van de *Freie Deutsche Studenten* gekregen en hij kon daarmee een trimester aan de Rijksuniversiteit van Gent studeren. Hij schreef zich in op 20/11/1934 voor de vakken Staatsrecht en Burgerlijk Recht en volgde geen volledig curriculum want hij bezat al een (kandidaats)diploma rechten van de universiteit van Keulen. Volgens de bronnen verbleef hij als student in Gent tijdens het academiejaar 1934/1935 voor twee semesters. De studiebeurstijd van één trimester is daar blijkbaar in vervat. Vanaf het wintersemester 1935/1936 was hij weer ingeschreven aan de universiteit van Keulen. Dan volgde een korte uitschrijving (vier dagen!) in november 1936 en daarna was hij opnieuw ingeschreven voor het doctoraatsexamen en hij slaagde in dat examen in de herfst van 1939. Hij had zich naar eigen zeggen vanaf 1936 gespecialiseerd in de Belgische taalwetgeving. Zijn doctoraatsthesis handelde inderdaad daarover: 'Sprachenzwang und Sprachenfreiheit in Belgien'.

De jonge Duitser legde toen contacten met een aantal Vlaams-nationalisten, onder meer met prof. Arthur De Groodt, een van de oprichters van de Vlaamse Wetenschappelijke Stichting. Zijn huwelijk in 1938 met diens dochter Mieke De Groodt veronderstelt minstens frequente verblijven in België. Na september 1939 zou hij *zowat elke maand naar België gekomen zijn*. Daardoor konden de contacten met Vlaams-nationalisten onder het mom van privéreizen gebeuren. Het valt op dat Jef Van Dingenen in zijn boek over Staf De Clercq gelijkaardige bewoordingen gebruikt voor de activiteiten van Scheuermann

tijdens zijn Gentse periode: *Buiten studeren had hij nog als opdracht (van wie wordt niet vermeld) bij de Vlaamse studenten van toen, sympathie en belangstelling op te wekken voor het jonge nationaalsocialistische Duitsland. Scheuermann was een joviale kerel, die niet alleen gemakkelijk sympathie opwekte, maar hij was ook een oprechte jongeman, die vatbaar was voor echte menselijke vriendschap en kameraadschap.*

Was hij tijdens zijn Gentse studententijd al Abwehr-agent of op een andere manier bezig met geheime, ondergrondse activiteiten? Volgens mijn familie-lid wel: hij suggereert dat zijn 100% betrouwbare bron hem dit meldde. Wie was deze betrouwbare bron? Daar hebben we het raden naar. Formeel werd Fritz Scheuermann maar in september 1939 aangeworven voor de Abwehr.

Met dank aan Sophie De Winter, archief UGent
en C. Schapka, archief Universiteit Keulen

Bronnen en literatuur

- Archiefgegevens Universiteit Keulen via e mail medegedeeld aan de auteur door C. Schapka (8 oktober 2015).
- Archief van de Universiteit van Gent: Répertoire 1934/1935 en Etudiants étrangers. 1934/1935, -Archiefgegevens meegedeeld door Sofie De Winter via e-mails (augustus 2015): 4A4/4 Alfabetisch register waarin Répertoire 1934/1935 en Etudiants étrangers 1934/1935, 4A4/3 Adresregister, 4A4/8 studenten inschrijvingsformulieren.
- SOMA, Archief BRTN-WO II & Maurice De Wilde, doos C/R 1825 SAE-SER bundel Scheuermann Hans (sic), transcripties van de interviews op 5, 6, 8 en 9 januari 1981 door Maurice De Wilde.
- BRT - uitzendingen over de *Nieuwe Orde* (17 episodes) en over de *Collaboratie* (14 episodes).
- Bodart, R., Galle, M. en Stuiveling, (1972), *Littéraire gids van België, Nederland en Luxemburg*, Bibliothèque des Guides Bleus, Librairie Hachette, Parijs.
- De Jonghe, A. (1972), *Hitler en het politieke lot van België 1940-1945 Deel 1*, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen.
- De Wever, B. (1982), Staf De Clercq, uitgeverij Grammens, Brussel 1989.
- De Wever, B. (1994), *Greep naar de Macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde*, Het VNV 1933-1945, Lannoo Perspectief –uitgaven, Tielt.
- De Wever, B. (1998). In: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Lannoo Tielt, kolom 2058/2059. Lemma: de militaire organisatie.
- De Wilde, M. (1982), *België in de Tweede Wereldoorlog nr. 3*, De Nieuwe Orde, De Neder-

landsche Boekhandel, Antwerpen/Kapellen.

- De Wilde, M. (1985), *België in de Tweede Wereldoorlog nr. 5, De Kollaboratie deel 1*, De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen/Kapellen.
- Mantels, R. (2013), *Gent, een geschiedenis van universiteit en stad 1817-1940*, Mercatorfonds en UGentMemorie, Brussel.
- NN. (1992), *175 jaar Universiteit Gent - Ghent University 1817-1992*, Universiteit Gent & Stichting Mens en Cultuur, Gent.
- 't Pallieterke, 31 augustus 1978. Uit het dossier van 't Pallieterke.
- Van Dingenen, J. (1995), *Zijn doel, zijn middelen. Staf De Clercq, het VNV en de Collaboratie*, Broederband - uitgave, Aalst e.a.
- Van Keymeulen, J. (1980/1981), *Audiocassettes en hun transcriptie*.
- Verhoeyen, E. (2011), *Spionnen aan de achterdeur, De Duitse Abwehr in België 1936-1945*, Maklu Uitgevers, Antwerpen.
- Verstraeten, P.J. (2005), *Hendrik Jozef Elias. Boekdeel 1 Van historicus tot burgemeester 1902-1942*, Eigen uitgave, Kortrijk.

STRAFFE TOEREN (1812 - 1814)

Gesprokkeld en vertaald uit de Mémorial de la Ville de Gand 1790 -1830 van Prosper Claeys, Gent, 1902. Met hier en daar een klein kommentaartje ter verduidelijking.

In het hier gepresenteerde deeltje gaat het er meestal niet zo vrolijk aan toe. In de geschiedschrijving over Napoleon komen de verschrikkingen voor de gewone mensen onder zijn extreem oorlogszuchtig bewind amper aan bod. Claeys vormt hier een uitzondering op. In een uitgebreide bespreking van de Mémorial in het Bulletin van de Maatschappij voor *Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* (1901, jg. 9, p. 385 – 389) trok Paul Bergmans, secretaris van de vereniging, de aandacht op de methode van Claeys. Met zijn oprakelen van kleine feiten en anekdoten, ‘faits de moindre importance, de menues anecdotes, d’un caractère plus intime’ reveleert hij zeden en gewoonten, de ziel van het Gentse volk. En verder schrijft Bergmans letterlijk dat men onmogelijk niet ontroerd kan worden bij de lectuur van deze onpartijdige annotaties van de miserie die onze voorouders onder het Franse bewind te verduren kregen (LD).

1812

Huisopschriften in het Frans

In uitvoering van een Frans reglement vaardigt de burgemeester een besluit uit waarbij alle huisopschriften voortaan in het Frans moeten gesteld zijn. Een vertaling mag er bij gevoegd worden.

Vertalingen van straatnamen

In aankondigingen in het blad *Affiches, Annonces et Avis divers de Gand* van verkopen wordt de Kortedagsteeg vertaald als rue du Point du Jour. De Savaanstraat wordt rue du Savon in hetzelfde blad en verschijnt er enkele dagen later in het Vlaams als Zeepstraat.

Enige tijd later wordt orde op zaken gesteld. Op verzoek van prefect baron d’Houdetot van het Schelde departement publiceert het stadsbestuur op 15 december 1812 een gemeentelijk reglement met de officiële namen van straten, pleinen, kaaien en bruggen. Uiteraard in het Frans, zoals het hoort voor

een Frans departement. De vertalers hadden, zoals bekend, geen notie van de oorspronkelijke betekenis van de Gentse plaatsnamen en dat leverde hilarische vertaalfouten op. Claeys haalt enkele voorbeelden aan. Pussem (naar het pandhuis van een possemier), werd bezem: rue des Balais. Ramen (naar de ramen waarop de wevers hun stoffen lieten opspannen) werd rue du Bélier (ram). Stoofstraatje (stove: badhuis) werd rue de la Poussière en Ham (hoger gelegen strook in een overstromingsgebied) werd natuurlijk rue du Jambon, enz.

1813

Guillotine voor kindermoord

Op de Vrijdagmarkt wordt een vrouw die haar kind ombracht, onthoofd

Van Boulogne naar Antwerpen via Gent per zeeschip

Meerdere zeeschepen passeren Gent op weg naar Antwerpen. Op deze manier ontwijken ze de Engelsen die op de loer liggen. Claeys insisteert op het feit dat het toen voor zeeschepen (scheepjes) effectief mogelijk was Gent te bereiken en door te varen.

Spektakels gereguleerd

Circusdirecteur Garnier krijgt van de minister van binnenlandse zaken toelating om voorstellingen te organiseren in de binnentuin van het vroegere jezuïetenklooster aan de Voldersstraat. Ook de theaters waren gereguleerd en functioneerden onder ministeriële controle. De stukken en spektakels waren onderverdeeld in het groot en het klein repertoire. De schouwburg op de Kouter moest het ‘grote’ brengen, terwijl de Parnassus aan de Houtlei zich moest beperken tot het ‘klein’ repertoire. Bij keizerlijk decreet mochten enkel Brussel, Antwerpen en Gent er een vast gezelschap op na houden.

De stad wordt eigenaar van de schouwburg op de Kouter

Nadat er moeilijkheden gerezen waren tussen de eigenaars van het Sint-Sebastiaantheater op de Kouter en de uitbater, ordonneert de prefect: ‘De burgemeester neemt in naam van de stad het theater met zijn uitrusting in bezit.’ Voorheen was dat eigendom van de opgeheven Sint-Sebastiaansgilde (schut-

terij), en na de confiscatie was het door de staatsdomeinen verkocht aan de huidige eigenaars. Een dergelijke drastische manier om een conflict op te lossen was typisch voor het toenmalige regime, schrijft Claeys.

Dure eregarde

Deel uitmaken van de ‘garde d’honneur’ is niet meer vrij. In ieder Frans departement moest een keizerlijke eregarde samengesteld worden. De prefect kiest onder de ‘beste’ (premières) families 47 mannen tussen 19 en 30 jaar die daartoe verplicht worden. De dure uniformen en uitrusting moeten ze zelf betalen. Omdat er daartegen geprotesteerd werd, verhoogt de prefectuur dit aantal.

Wandtapijten uit Sint-Pieters verkocht

Een reeks van tien wandtapijten uit de vroegere abdij wordt publiek verkocht door de ontvanger van de domeinen (staatsgoederen). De koper Thomas Hebbelynck, suikerraffineur bij de Zottepoort (Zandpoort), betaalde er net iets meer voor (1650 francs) als wat de uitrusting van één enkel lid van de hierboven beschreven eregarde kostte (1500 francs).

Verminkingen om te ontsnappen aan militaire dienstplicht

De prefect laat een besluit publiceren waarin bepaald wordt dat verminkingen geen reden meer zijn om te ontsnappen aan de militaire dienstplicht. De maatregel geldt voor zowel onvrijwillige als vrijwillige, voor oude zowel als recente mutilaties. Jongelui die zich vrijwillig (laten) verminken, zullen streng vervolgd worden.

Voortvluchtige dienstweigeraars opgespoord

Een mobiele colonne wordt er op uit gestuurd om deserteurs en dienstweigeraars op te sporen. de soldaten worden ingekwartierd (gelogeerd) bij de ouders van de voortvluchtigen.

Gewonden in kerken

Dagelijks arriveren gewonden in Gent. Tussen november 1813 en april 1814 functioneren de kerken van de beide begijnhoven samen met de vroegere Kapucijnenkerk aan de Brabantdam (nu protestantse tempel) als militaire hospi-

talen. Degenen die het overleven worden van daaruit naar Frankrijk gevoerd.

Burgerwacht

Omdat er in Gent geen militair garnizoen meer gestationeerd is, stelt de stedelijke administratie een burgerwacht samen om te waken over personen en goederen. Ze vatten post aan de poorten en enkele andere plaatsen in de stad en hebben hun hoofdkwartier in het stadhuis. De wacht is, zoals ook vroeger het geval was, samengesteld uit de vier wapengilden (Sint-Joris, Sint-Sebastiaan, Sint-Michiels en Sint-Anthone), samen met de ‘Fonteinisten’: de leden van de rederijderskamer De Fontaine. De heren van de wacht kunnen zich laten bijstaan (of laten vervangen) door vrijwilligers die opereren als ‘adjuncten aen de confrerien’.

Opeisingen

Opeisingen onder dwang worden uitgevoerd bij de brouwers en de handelaars in steenkool, ‘koloniale waren’, stro, hooi, etc. Dit om Antwerpen te voorraden en om die stad in staat te stellen een belegering gedurende één jaar uit te houden.

Dwargarbeiders voor de galeien

Vierhonderd gevangenen bestemd voor de galeien komen aan uit Antwerpen. Ze slapen op stro in de Sint-Pieterskerk. ’s Anderendaags vertrekken ze naar Rijssel. De hele stad is op de been om de sinistere stoet te bekijken.

1814

Dit fiere en edelmoedige volk

Proclamatie in februari van de prefect Desmousseaux waarin beweerd wordt dat Antwerpen ontzet werd en de Engelsen en de Pruisen verslagen. Het einde van de tekst geeft in ronkende volzinnen het volgende ten beste. ‘Als de vijanden geen vrede willen, zal dit fiere en edelmoedige volk, dat hen zo dikwijls overwon en telkens ontzag, hen weldra doen berouwen dat ze zijn territorium bezoedelden. Deze mooie en rijke landstreken zijn Frans, eens en voor altijd. Bestuurders, krijgslieden en burgers moeten hun taak blijven vervullen, eervol, moedig en getrouw’. Enkele dagen later: algemene vlucht van de Franse functionarissen.

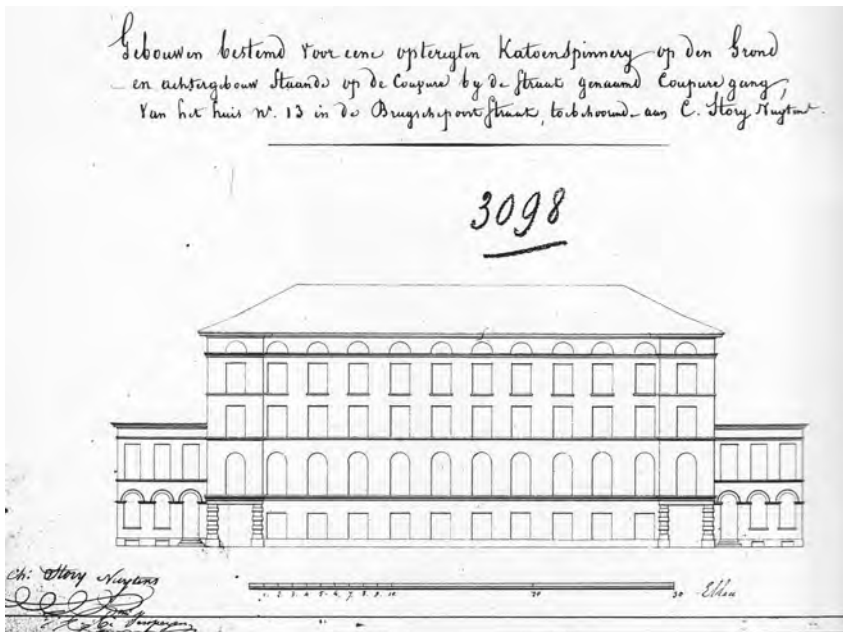
Opeisingen

Eind maart dagen de Fransen opnieuw op. De Kozakkenkolonel Bichaloff moet zich terug trekken. De bezetters nemen de stadskas in beslag (ca. 300 000 franks), leggen de stad een oorlogsbelasting op van 1 miljoen en dreigen er mee de stad te bombarderen als de betaling zou uitblijven. Op de Korenmarkt, de Vrijdagmarkt en het Recolettenplein worden kanonnen opgesteld. Vier dagen later moeten de Fransen de aftocht blazen. Op karren en in schepen nemen ze de opgeëiste goederen mee.

FABRIEKEN ALS PRINSENWONINGEN EN FABRIEKSSCHOUWEN ALS 'EREZUILEN'

Aan de Coupure in 1829

Hoe de Gentenaars bijna twee eeuwen geleden warm gemaakt werden om hun woonplaats te veranderen in wat uiteindelijk een grauwe fabrieksstad zou worden, kan men lezen in een aflevering van de *Gazette van Gent* verschenen in mei 1829. Daarin is er sprake van een katoenspinnerij zo mooi dat ze voor *eene princen woning bestemd* lijkt. Fabrieksschouwen verrijzen *waervan de schoone schikking geenszins zal moeten wyken* (onderdoen) *aen de eerzuylen in andere steden op de openbare plaetsen opgerecht*. De lezers van de *Gazette* werden er dus aangezet om die fabrieksschouwen te vergelijken met 'erezui- len', praalmonumenten zoals de Congreskolom in Brussel en de huldezuil aan de Gentse Charles de Kerchovelaan. We geven het krantentekstje hieronder bijna woordelijk weer. Enkele piepkleine wijzigingen gebeurden omwille van het leescomfort.

Afb. 1. Ontwerptekening uit 1828 van de katoenspinnerij Story -Nuyttens , Coupure Rechts. De in het bijschrift vermelde Coupuregang is de Akkerstraat (Stadsarchief Gent, bouwaanvragen, reeks G12 nr. 3098).

Sedert eenige maenden heeft men op onze schoone wandeling de Coupure dry nieuwe werkhuyzen aengeleyd, welke reeds voltrokken en waer van de weér-ga schier nergens te vinden zyn.

Twee der zelve zyn tot suyker-rafinaden bestemd, waer van eene, behoorende aen den heer Feyeriks, die het voorleden jaer door het ongeluk, getroffen is geweest van zyne katoen spinnery den roof (prooi) der vlammen te zien worden. Die werd opgerecht op den grond der gewezen priory van S. Agneete, nevens het voormalig koningskantoor (een van de benamingen voor de vele diensten ondergebracht in het vroegere klooster), aen den ingang der Coupure. Ze heeft eene pyramidaelvormige schouw. Deze rafinade is van eene uytnemende kloeke bouwing, hebbende de twee voorste kanten met arduyn-steenen bezet, zes verdiepingen en yzere venster-ramen. De andere rafinade, behoorende aen de heeren van Acken en compagnie, is met eene loode platte-forme bedekt, met balustraden omringd, waer op eene yzere zuylvormige kaef staet, welke van ver een schilderachtig gezicht oplevert, en heeft insgelyks zes verdiepingen. Beyde deze raffinaden zullen met een stoomtuyg bewerkt worden.

Afb. 2. Huizen en fabrieksgevels aan de Coupure Rechts. Met de Contributiestraat links. Het grote gebouw rechts is de ook in afb. 1 getoonde spinnerij Story – Nuytens (Stadsarchief, fotoverzameling SCMS).

Afb. 3. De katoenspinnerij Van Den Bossche - Huyttens, Coupure links (porceleinkaart, tweede kwart, 19de eeuw (verzameling Rosa De Vriendt – Mores). De schouw rechts geeft een goed beeld van wat de Gazette bedoelt met ‘fabrieksschouwen als erezuilen’.

Afb. 4. Katoenspinnerij De Bast aan de Coupure rechts bij de hoek van de Iepenstraat (porceleinkaart, tweede kwart 19de eeuw, verzameling Rosa De Vriendt - Mores).

Het derde werkhuis moet tot de katoen spinnery dienen der heeren Story en Verspeyen en vervangt eene brouwery, welke t'eynden de Coupure, dicht by de Brugschepoort stond en den voorleden winter afgebroken is. Het nieuwe gebouw is met zoo veel pracht verveérdigd, dat eenen vremdeling, die het zelve beschouwt, zeer licht zou gelooven, dat het voor eene princen wooning bestemd is. Den voorgevel daer van heeft zicht ter straet en heeft vyf verdiepingen. Maer het geen nu op deze wandeling meest de aendacht verdient, is het opmaken van eene schouwpypp, waer van de schoone schikking geenzins zal moeten wyken aen de eer-zuylen in andere steden op de openbare plaetsen opgerecht. Deze schouw-pyp word gemaekt op een stuk land, nevens de katoen spinnery van den heer van den Bossche-Huytens. Den voet daer van is eenen vierkanten teerling van 36 ellen, waer boven eene tweede vierkant komt, in eene juyste evenredigheyd van den voet, ter hoogte van omtrent 9 ellen. Boven deze beyde vierkanten zal eene schoone en prachtige colonne verheven werden van 21 ellen, te zamen eene hoogte uytmakende van 36 ellen of circa 190 voeten (ongeveer 57 meter). Het uytzicht van deze zuyl zal allerverrukkendst zyn. Zy zal van de eene zyde uytgebreyde meérschen beheerschen van welkers uytteynde men de torens van Sint - Denys, Afsné en Drongen ontdekt, van de andere zyde zal zy de stad en aen deszelfs voet de wandeling der Coupure voor uytzicht hebben. Den heer Van de Capelle, onderscheyden bouwmeester dezer stad, is met de uytvoering dezer schouw of, om beter te zeggen, dezer kolonne belast. Men telt nu reeds op de Coupure 7 fabryken of werkhuyzen, waer onder het groot provintiael werkhuis (Rasphuis gevangenis) niet begrepen is.

WOLLEWEVERSKAPEL

Uiterst waardevolle getuige van het Gentse verleden, goed verborgen aan de Kortedagsteeg - Kleinveleeshuissteeg

Luc Devriese

De Wolweverskapel aan de Kortedagsteeg, toegewijd aan de H. Leonard, maakte deel uit van een godshuiscomplex voor de erediensten en armenzorg van de nering van de wolwevers (lakenwevers) (afb. 1). In die tijd was dat veruit het grootste en machtigste ambacht. Samen met de 'kleine neringen' en het patriciaat vormden de wevers de drie leden van het laat-middeleeuwse stadsbestuur. Vandaar de bouw in de jaren 1300 van een eigen, vrij grote

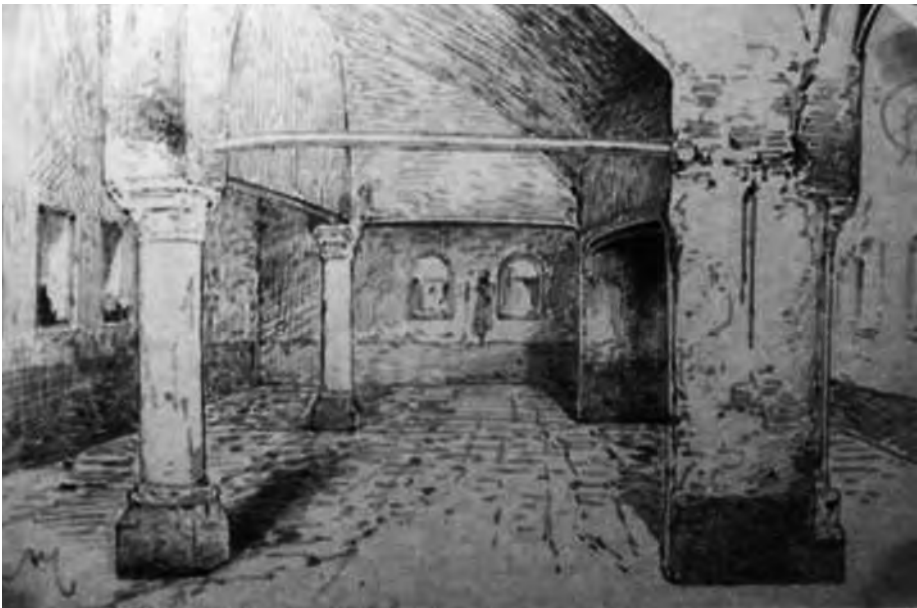
Afb. 1. Het wolweverscomplex en de Walpoort (bij de Ketelvaart, linksonder) in de zestiende eeuw. Godshuisgebouwen en kapel gesitueerd rond een binnenplein tussen de vaart, de Kouter (boven), de Kleinveleeshuissteeg (rechts) en de Kortedagsteeg (onder).

Detailreproductie van Auguste Van De Eynde naar het panoramisch zicht van Gent in 1534; uit Huytens, J. (1861), *Recherches sur les corporations gantoises, notamment sur celles des tisserands et des foulons*.

kapel. Het geheel bestond, naast dit kapelgebouw, uit een dormitorium (slaapzaal) voor oude en behoeftige leden van het ambacht en meerdere bijgebouwtjes rond een binnenplein tussen de Kortedagsteeg, de Ketelvaart en de Klein vleeshuissteeg. In de late middeleeuwen bezat de nering (of ze was geassocieerd met) nog een tweede gebouwencomplex tussen de Zandpoort en de Pelkharig. De stad en tal van goeude burgers deden schenkingen aan kapel en godshuis (aalmoezen, geld, huizen, gronden, vooral onder de vorm van ‘eeuwige’ renten). De kapel is uniek: ze is de enige Gentse neringkapel die nog vrij goed behouden bleef, en dat nog wel in een stad die zo lang in de eerste plaats een textielcentrum was.

Kapel uit de jaren 1300

De kapel en de achterliggende ruimte tot aan de Kouter en de Ketelvaart werd in 2007 bouwhistorisch verkend en grondig archeologisch onderzocht. Een dendrochronologische datering (ouderdomsbepaling aan de hand van de jaarringen) bevestigde de veertiende-eeuwse origine van de kapel (bomen gehakt tussen 1292 en 1320). Achter de nog bestaande bebouwing werden, naast tal van sporen uit de tijd van de kapelbouw, resten aangetroffen die wijzen op een ‘steen’ uit de jaren 1200, ouder dus dan de kapel. In dezelfde ruimte werd een

Afb. 2. De zeventiende-eeuwse keuken achter de kapel zoals Armand Heins die nog zag en schetste (Stadsarchief Gent, Atlas Goetghebuer).

belangrijke achterbouw aansluitend bij de keuken en de kapel archeologisch gedocumenteerd. Deze werd in de eerste helft van de jaren 1600 opgetrokken en was vermoedelijk bestemd voor gemeenschappelijk gebruik van de godshuisbewoners, vooral als eetzaal. Recent werd een gelukkige oplossing gevonden om de unieke keuken (afb. 2) na decennialange verwaarlozing te herwaardenen, te restaureren en te gebruiken als kleine kantoor- en vergaderruimte.

Van de middeleeuwse bebouwing staat enkel de kapel nog overeind. Tussen de kapel en de Walpoort aan de Ketelvest lag een open ruimte. Bij archeologisch onderzoek in 2007 werden op deze plaats skeletresten gevonden. Dit bevestigt de geschreven bronnen die vermelden dat de wolwevers in de 14de eeuw de toestemming kregen om ten zuiden van de kapel een eigen begraafplaats aan te leggen voor wevers die in het godshuis waren overleden. Kleinere bebouwing rond dit 'binnenplein' behoorde minstens gedeeltelijk eveneens tot het complex

De kapel met steil zadeldak heeft negen traveeën (muuronderverdelingen). Die worden van elkaar gescheiden door steunberen en bevatten meestal een al of niet dicht dichtgemetseld hoog spitsboogvenster. De twee hoeken van de westzijde (naar de Kouter) zijn voorzien van een achthoekige flankertorentje (afb. 3). In 1879 werden in het koor vroeg-15de-eeuwse muurschilderingen onder kalklagen ontdekt, die vandaag echter niet zichtbaar zijn (afb. 4). Cal-

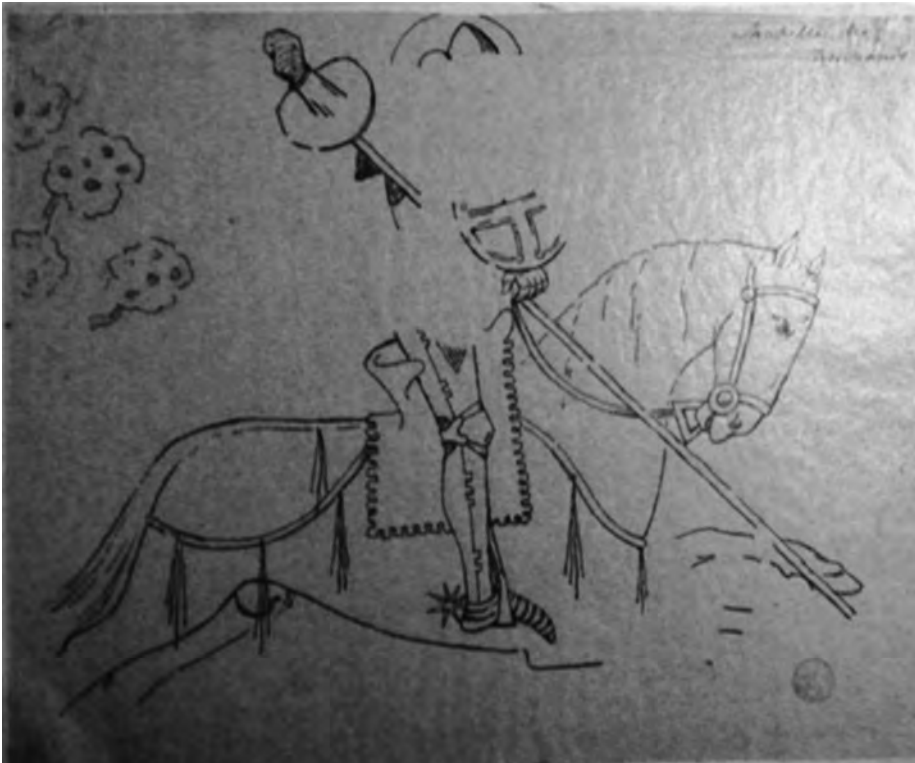

Afb. 3. Top van de westgevel met aanzet van twee flankertorentjes en sporen van verbouwingen (foto 2015).

ques die daar toen van gemaakt werden door Adrien Bressers–Blanchaert worden bewaard in de STAM collectie.

Gebruik

Het godshuis behield zijn functie ongeveer vijf eeuwen lang. Eén jaar na de ‘sententie’ (vonnis en straf) door Karel V in 1540 met de confiscatie (in beslagname) van de bezittingen van de neringen, werden de godshuizen en hun inkomstenbronnen (meest renten) teruggegeven. Het complex kon zijn functie van weversgodshuis behouden tot in de Franse tijd. De wolweverij die haar hoogtepunt kende in de late middeleeuwen met de productie van het hoog gewaardeerde Vlaamse laken, had toen echter al sterk aan belang ingeboet. Niettegenstaande dat, werd de bebouwing, zoals hierboven aangehaald, achteraan de kapel nog aanzienlijk uitgebreid naar de Kouter toe.

Afb. 4. Sint-Joris bevecht de draak: een gedeelte van de veertiende-eeuwse muurschilderingen, nagetekend door Louis Maeterlinck (Stadsarchief Gent, Atlas Goetgebuer).

In 1796 werden de ambachtsorganisaties afgeschaft. Het complex werd overgedragen aan de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, voorloper van het OCMW. In de afgelopen twee eeuwen kende de kapel een indrukwekkende reeks verschillende bestemmingen: na in de Franse tijd nog als 'burgerlijk godshuis' (hôpital civil) gefungeerd te hebben, werd het in 1816 verkoopzaal. Na de afbraak van het oude Klein Vleeshuis in 1821 nam het kapelgebouw de functie daarvan over. In 1879 werd het verkoopzaal voor eetwaren, in 1883 Eden theater, in 1885 opnieuw verkoopzaal, in 1900 magazijn, in 1905 een van de oudste garages van de stad (afb. 5 en 6). In 1912 hernam het gebouw, nog steeds in handen van de 'Burgerlijke Godshuizen', zijn activiteiten in de amusementssector als brasserie Carillon, café chantant, ook cinema (afb. 7) en concertzaal, met zijuitgang (nooduitgang) in de Kleinvleeshuissteeg. In de periode 1934 - 1982 draaide cinema Savoy er vooral Franse films (afb. 9). Aan dit zoveelste leven van de Wolweverskapel kwam in 1999 een einde toen het gebouw door het OCMW verkocht werd aan een bouwpromotor. Na de restauratie in 2001 - 2002 werd de kapel kledingmagazijn, functie die ze anno 2016 nog steeds heeft. Al deze bestemmingen brachten geen ingrijpende bouwkundige veranderingen te weeg. Integendeel, ze zorgden er voor dat het kapelge-

GRAND GARAGE GANTOIS
(Centre de la Ville)

On y trouve toutes
les grandes marques
et
le roi des pneus
G. MICHELIN

RUE COURTE DU JOUR, 14
Téléphone 37

Les meilleurs
Canots Automobiles

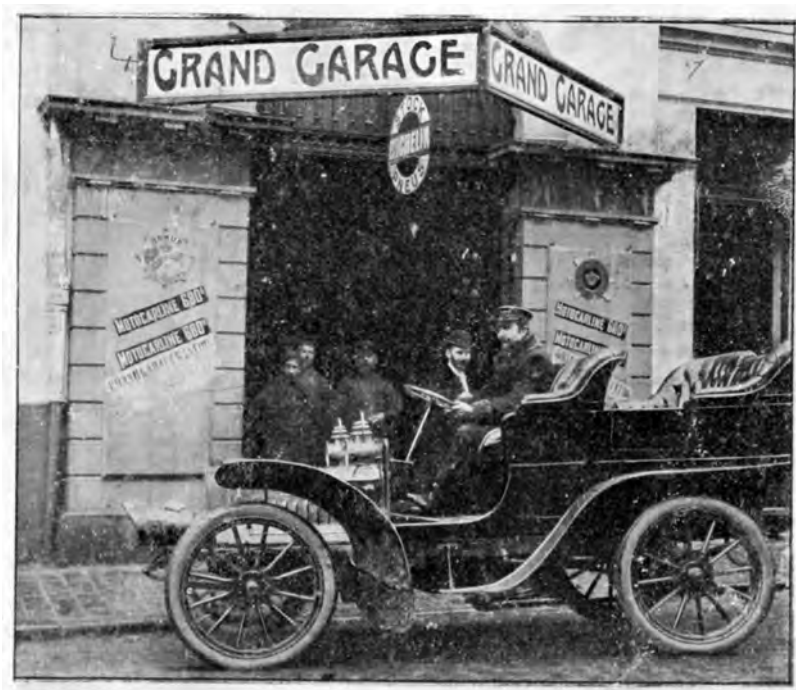
Afb. 5. Publiciteit voor de garage Gantois die niet enkel auto's verkocht (ongedateerd, periode 1905 - 1912, verzameling PKRH).

bouw behouden bleef.

Slecht befaamde omgeving

Vroeger heette het daar Vierweegschede, naar het kruispunt van de weg vanuit het centrum naar de Walpoort met de verbinding Kouter - Braampoort. De huidige, toch wel rare naam Kortedagsteeg werd afgeleid van Ondadige stege (vroegste bewaard gebleven vermelding: 1326), duidend op 'onbehoorlijk gedrag'. Maar die straatnaam hoorde oorspronkelijk bij de huidige Saghermansteeg aan de andere zijde van de straat naar de Schelde toe. De namen van de onaanzienlijke straatjes daar rond, zoals de Kleinveeshuissteeg en de Koutersteeg, stonden in die buurt, net als elders, allesbehalve vast. Zo kon de Kleinveeshuissteeg ook (Grote of Kleine) Koutersteeg genoemd worden. Bij een plein waar veel volk kwam, waren dergelijke middeleeuwse steegjes dikwijls hoerenstraatjes. Vandaar de oudere naam Schuddevee(d)steeg.

Aan de noordzijde van de kapel hoorde oorspronkelijk een gangetje bij het complex. Op de afbeelding 1 is een poortje aan de straat en een poortgebouwtje binnenin te zien. Daar gaf de steeg toegang tot het al vermelde binnenplein

Afb. 6 Stoere automobilist of chauffeur aan de ingang van Grand Garage, Kortedagsteeg (ongedateerd, periode 1905 - 1912, verzameling PKRH).

Afb. 7. Ongedateerde postkaart uit de tijd dat in de zaal Le Carillon films gedraaid werden (verzameling PKRH).

en wellicht ook met de Ketelvaart en de Kouter. Later werd dat achterin vernauwd tot een steegvormige toegang tot de Ketelvaart (afb. 8).

Verbouwingen

Het centraal als dakruiter gebouwde torentje, zichtbaar op zestiende- en zeventiende-eeuwse afbeeldingen was inmiddels verwijderd. In 1829 werd het vijfhoekige koor aan de Kortedagsteeg ingesloten in een voorgebouw met gevel aan de rooilijn, opgetrokken conform aan de eenheidsarchitectuur uit 1786 die de overige bebouwing aan die straatkant kenmerkt (zie afb. 8). De zeventiende-eeuwse vensteropeningen werden grotendeels dichtgemetseld. Centraal in het koor, op de plaats waar ooit het altaar stond werd een opening geslagen. Die gaf vanaf toen rechtstreeks toegang van en naar de Kortedagsteeg. Oorspronkelijk gebeurde dat via de westgevel die uitgaf op het eigenlijke godshuis met de binnenkoer te zien op afb. 1. De locatie van die ingang toont aan dat de kapel niet bedoeld was voor de 'man' van de straat, maar voor de kostgangers van het godshuis die achterin rond het binnenplein verbleven. De bebouwing naar het stadscentrum toe veranderde aanzienlijk in de jaren 1800 nadat het Klein Vleeshuis verdween uit zijn locatie bij de Brabantdam samen met de omringende huizen. Omgevormd tot de huidige Vogelmarkt

Afb. 8. Detail uit het eerste kadasterplan van Gent (ca. 1830, UGent bibliotheek). De gang aan de noordzijde (boven) van de kapel (hier aangeduid naar de toenmalige functie van Klein Vleeshuis) is verbonden met een nauwe steeg (links) die uitgaat op de Ketelvaart. Daar rond en daarbinnen is de site van het godshuis nog herkenbaar. Enkel de noordwand van de kapel is nog vrijstaand, maar deze muur is enkel door een gang afgescheiden van de bebouwing aan de Kleinvleeshuissteeg. De zeventiende-eeuwse achterbouw van de kapel is nog intact.

werd dat onderdeel van een nieuwe verbinding tussen het Zuidstation en het westen van de stad met de verbrede Brabantdam en de Zonnestraat, en verderop met nieuw aangelegde straten aan de overzijde van de Leie tot voorbij de Coupure.

Restauratie van een uniek monument

Dat de kapel nog bestaat, mag een wonder heten. Sinds 1943 is de Wolwevers-

Afb. 9. Foto uit de jaren dat cinema Savoy er vertoningen gaf. De ingang is opgenomen in de eenheidsbebouwing aan de straat, maar - zoals het hoort bij een cinema - voorzien van een 'moderne' luifel (Stadsarchief Gent, verzameling SCMS nr. 3037).

kapel als monument beschermd. Bij de meest recente restauratie onder leiding van architect Ro Berteloot werd aan de Kortedagsteeg een kleine min of meer open ingang geschapen die de vroegere toestand (met enige fantasie) evoceert, en de eenheidsbebouwing aan de straat toch respecteert. Het zwaar aangetaste dak werd grondig gerestaureerd en de bundelpijlers tegen de binnenzijde van de muren hersteld. Restanten van vroegere verbouwingen werden verwijderd. De uit 1910 daterende neogotische sjabloonbeschilderingen aan de binnenzijde werden verwijderd. Die waren aangebracht bij de inrichting als zaal

Carillon, een van de vele decoratieve realisaties typisch voor de aanloop naar de Wereldtentoonstelling 1913.

Van de straat af is er nauwelijks iets te zien van dit voor Gent historisch zo belangrijke monument(je). Je moet echt naar binnen gaan om de structuur van de kapel te ontdekken en te bewonderen (afb. 10). Ook de restauratie van de keuken kan enkel binnenin ten volle geapprecieerd worden. Wel jammer. Uitzwendig is enkel de bovenste helft van de west- en zuidgevel zichtbaar van op de kleine parking bereikbaar vanuit de Kleinveleeshuissteeg (zie afb. 3). Van buitenaf ziet de kapel er niet bepaald indrukwekkend uit. Maar de situatie is, de zware immobiliair – speculatieve druk in die buurt in aanmerking genomen, historisch vrij correct bewaard gebleven. De meeste dergelijke kapellen in de stedelijke centra waren trouwens altijd al ingesloten door allerhande bebouwing. Ze werden niet opgetrokken om de goegemeente te imponeren, of later bij restauraties, de toeristen te ‘bedienen’, maar om de eigen ambachtsleden te gerieven en vertrouwen te schenken.

Met dank aan Adrien Brysse

Afb. 10. Binnenzicht (2015) van de Wolveverskapel in gebruik als kledingmagazijn.

Literatuur

- Anoniem (zonder jaartal), Locatie 1. Wolweverskapel. Thema herbestemming. In: De stelling voorbij, 25 jaar monumentenzorg Gent.
- Anoniem (2009), In ander licht: Herbestemming van religieus erfgoed, M&L Cahier 17, 100-104.
- Baillieul, B., Boncquet, D., Derom, S., Everaert, G., Lefebure, J., Vercauteren, V., Vincent, M. (2009), Multifunctioneel verweven. In: Inijk. Tien jaar dienst monumentenzorg, p. 104-107.
- Boncquet, D., Laporte, D. (2013), Ro Route. Wandel langs 22 architectuurparels in de Gentse binnenstad gerestaureerd en gerealiseerd door Romain Berteloot, Gent, brochure.
- Bogaert, C., Lanclus, K., Verbeeck, M., Van Aerschot, S. (1976), Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. deel 4na. Stad Gent, p. 245-247.
- De Clercq, M. (2003), De Wolweverskapel: van gepensioneerde wevers tot jonge sportievelingen. In: De Heraut, nr. 2, p. 10-13.
- De Gryse, J., Vandevelde, J. (2008), Kleinvelehuisteeg, Wolweversite. In: Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent, reeks 2, nr. 2, p. 43-65.
- De Potter, F. (zonder jaartal), Gent van den oudsten tijd tot heden, deel IV, p. 429-458.
- Devriese, L. (2015), Gent spant de kroon. Vijf Schuddeveedstraatjes. In: Ghendtsche Tydinghen, jg. 44 nr. 1, p. 53-58.
- Gysseling, M. (1954), Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen, Antwerpen, p. 65 en 82.
- Martens, M.P.J. (1989), Muurschilderkunst te Gent (12de tot 16de eeuw), Brussel, p. 149-155.

LEZERS AAN HET WOORD

Rudy Van Steendam is op zoek naar **Bachusfiguurtjes** in Gent, voornamelijk die aan gevels. Hij weet er eentje hangen: dat aan een gevel op de Kraanlei dat ooit nog boven op de kraan zou hebben gestaan. Na een uitgebreide zoektocht enkel een adres gevonden van een hoekhuis/café op het Maria-Hendrikaplein. Heeft iemand weet van andere?

Danny Mattens vraagt informatie over het 'Werk van Francisca Romana'. Dat werd in Gent opgericht in 1900.

NvdR : In de archieven van de KBOV, Kraanlei 65, Gent, vonden we onderstaande afbeelding.

Christian Clauss, die onderzoek doet over Hertoginnendal, vraagt of iemand

WERK VAN
ST. FRANCISCA ROMANA
OUDE HOUTLEI 74 GENT

PLAATSING VAN DIENSTMEISJES

Voor de leden van de St-Francisca-club, elken Zondag van 4 tot 9 uur:

1. — GEZELIG SAMENZIJN, ONTPANNING, GEZELSCHAPSPLEEN, VOLKSDANSEN, ZANG, ENZ.
2. — STUDIEKUNNING OVER ALLERLEI BELANGRIJKE ONDERWERPEN.
3. — LESSEN OVER OPVOEDKUNDE.
4. — SPECIALE BOEKERIJ.

HULPBETROON AAN DIENSTMEISJES

— Uw goed hart heeft reeds voor zooveel gezorgd. Wanneer gaat U ook eens denken aan onze dienende meisjes, die zoo verlaten zijn.

Best.: **Paier Sixtus Van Ruytghem**
Klooster der Paters Minderbroeders
Oude Houtlei 72, Gent. - P. Ch. 117228

Inschroot Clard - Tal 895.98

weet waar **archieven aangaande architect Edmond De Vigne** nog zouden bestaan. In de Zwarte Doos is er niets bruikbaar over hem te vinden. Maar bleven er, bij voorbeeld, te Gent bij nakomelingen van hem of van zijn familie archieven bewaard? In Ghendtsche Tydinghen 1998 (p. 154) publiceerde Edgar Ossieur de genealogie van de kunstenaarsfa-

milie De Vigne met de data van geboorte, huwelijk en dood van Edmond.

NvdR: In de archieven van de KBOV, Kraanlei 65, Gent, vonden we bovenstaande afbeelding. In tegenstelling tot wat het geval is met andere leden van de familie De Vigne werd over deze figuur erg weinig geschreven. In de documentatie van Daniël Van Ryssel over Gentse kunstenaars en bij Dirk Laporte – Livia Snauwaert (2003) Gids voor architectuur in Gent vonden we toch enkele gegevens. Edmond werd geboren te Gent in 1844 als zoon van Felix, schilder, en stierf te Sint - Joost - ten Node in 1918. Hij studeerde aan de Gentse academie en ontwierp, naast het Van Eyckzwembad, verschillende huizen in de Henegouwenstraat en vooral in de Vlaanderenstraat. Deze straten werden gerealiseerd in het kader van de grote urbanisatie die we kennen als het Zollikofer - De Vignepan (1883) en daar slaat De Vigne inderdaad op... Edmond. Als kroon op zijn Gents werk liet hij in nauwelijks twee jaar (1897 – 1899) de ‘Vlaamschen’ theater op het Sint-Baafsplein optrekken. Het pleintje bij het zwembad werd ironisch genoeg, niet naar hem genoemd, maar naar zijn broer, advocaat, letterkundige en politicus Julius De Vigne. Wellicht omdat plaatsnamen geen verwarring mogen geven, verkozen de Gentse straatnaamgevers een van de laantjes in het Citadelpark, waar niemand woont, Familie De Vignedreef te noemen.

Edmond De Vigne huwde in 1902 met Theresa Lots, geboren in Sint - Gillis, en vertrok toen naar het Brusselse waar hij stierf. Misschien is dit de reden waarom de man zo weinig gekend is in Gent, terwijl hij toch verantwoordelijk is voor een flink stuk van het laat-19de-eeuwse gezicht van deze stad? Of is het in ongenade vallen van de neorenaissance – neobarokke ‘Beaux - Arts’ stijl, kenmerkend voor zijn werk, daarvoor verantwoordelijk?